

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent *17431* Format.....

No. Inventar *23105* Anul .....

Secția ..... Raftul .....

TOCSINUL POPOARELOR

TRIPLA ALIANȚA

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU

ALIANȚA FRANCO-RUSA

CU

O CRITICĂ LA ADRESSA

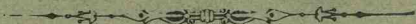
D-lui E. DE CYON, autorele

RUSSIEI CONTIMPURANE

DE

GEORGE MARZESCU

*Profesor de Drept Civil la Universitatea din Iași.
Senator al Colegiului II de Iași.*

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI No. 17

1891

~~R.F. N° 596~~ 10-1897

Ino. ca. 85j

Nov. 1743j.

TOCSINUL POPOARELOR

TRIPLA ALIANȚA

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU

ALIANȚA FRANCO-RUSA

cu

O CRITICĂ LA ADRESSA

D-lui E. DE CYON, autorele

RUSSIEI CONTIMPURANE

DE

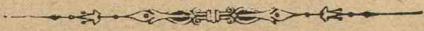
GEORGE MARZESCU

*Profesor de Drept Civil la Universitatea din Iași.
Senator al Colegiului II de Iași.*

26126

23105

IAȘI

TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI No. 17

1891

94 "1805/1808"

CONTROL 1953

BIBLIOTECA
COTA 17431

1956

1961

rec 83/06

1

B.C.U. Bucuresti

C23105

CĂTEVA CUVINTE.

Publicând studiul politic de față, la multe dintre marele State, poate să nu plac.

Și'n adevăr, relatând faptele așa cum le-am găsit arătate și descrise în istoria Omenirei, n'am măgulit pe nime.

În reflexiunile și critica mea n'am întrebuintat nici o esepresiune pe care să nu o fi găsit întrebuintată de istorici, de filosofi, de oameni politici, ba chiar și de Capitele Incoronate care au fost comis crima sau fără-de-legea.

Așa, spre a nu cita decât un exemplu, în împărțala făcută Poloniei, iată cum se judecă chiar pe sine însuși, maestoasa Maria Tereza în scrisoarea adresată ministrului seu favorit, principelui de Kaunitz:

«.... Dar în această afacere a Poloniei, dreptul strigă contra noastră: rațiunea și ecitatea sunt contra noastră. Nici odată n'am fost așa de turmentată, mi'î rușine să mă arăt la oameni. Ce exemplu dăm lumii! Pentru o miserabilă bucată de pământ, noi sacrificăm onoarea și reputațiunea noastră!..»

Nobleța aceasta de simțiminte și rușinea ce avea să se arăte la lume, n'a împedecat'o, înse, se pună mâna pe o a treia parte din Polonia!...

Ca mandatar al țerei onorat de alegătorii ieșeni în repețite rënduri cu'ncrederea lor, am crezut că fac un serviciu țerei mele, punënd sub ochii compatrio-

ților mei și a cugetătorilor din țările civilizate, studiul meu politic asupra Triplei Alianțe față în față cu Alianța Franco-rusă.

De la Voltaire, geniul acel mare cu care Francia se glorifică, m'am inspirat când am dat acestui studiu și titlul de „*Tocsinul popoarelor*“.

Am studiat, am cugetat, și rezultatul studiilor și cugetărilor mele, cu conștiința împăcată că mi-am făcut datoria de român, îl dau în judecata și a fraților mei români și a cugetătorilor din lumea civilizată.

Iași, 1891 Octombrie 31.

G. Marzescu

TOCSINUL POPOARELOR

TRIPLA ALIANȚĂ

FATĂ ÎN FATĂ

cu

ALIANȚA FRANCO-RUSĂ

---

§ I.

Reflexiuni generale.

Vizita escadrei franceze la Cronstadt a dat pe față o nouă alianță ce stă astăzi ca un titan înfri-coșat, cu ochii încruntați, drept în două picioare, față în față cu Tripla alianță.

Amiralul Gervais până mai ieri puțin cunoscut în afară de cadrele marinei, este înălțat la ceruri, iar publicității, mai cu osebite acei francezi, ved deja în el un om destinat spre un falnic viitoriu. Trec sub tăcere vizita escadrei franceze la Portsmouth, de și nu neg că și această vizită poate să'și aibă importanța ei.

Pe mine, român, aceea ce mă pune pe gânduri, mă'ngrijește și mă face să tremur de frică, este *alianța franco-rusă*, acest prunc în aparență blând și inocent, născut, după unii, din opera finului diplomat, până ieri simplu amiral francez.

Și'n adevăr, să auzi Marseileza cântată pe țărmurile Nevei, să vezi pe Țarul tuturor Russiilor având aerul că condamnă dinastiile de drept divin, făcându-se tocmai el apostolul salutarilor principii ale marelui Revoluțiunii franceze, în om cu pricepere nu te poți opri să nu zici că s'a întors lumea cu totul pe dos, ne mai făcându'și astăzi nici un scrupul de a asista până și la spectacolul ne mai pomenit de a vedea împreunându-se vulpea cu leul!

Mister nu mai poate fi pentru nime că Europa în momentul de față este împărțită în două îngrozitoare tabere : Germania, Austria și Italia de-o parte, Franca și cu Russia de altă parte.

Tripla alianță a fost dat și dă ca motiv a formațiunii și perpetuării sale *pacea Europei*; Russia și cu Franca, dându'și mana și luându-se la braț, la rândul lor, protestează că nici prin gând macar nu li trece să turbure pacea lumii, și să schimbe în alt mod carta Europei. Anglia cea gratificată de poezii și cu epitetul de nobila Albionă, în adevărat neguțitoriu, fidelă politiceii sale tradiționale, umblând și pe apă și pe uscat, stă la pândă, ca apoi din încercătura evenimentelor să aibă ocasiunea a câștiga cât se poate mai mult.

Europa cu prețul celor mai enorme sacrificii, se folosește, ce'i drept, și astăzi, de-o pace cu arma la braț, dar această pace *silită*, la cea mai mică furtună nu numai că poate fi tulburată, dar încă poate da naștere și celui mai teribil rebel ce omenirea a avut să vadă de la creațiunea lumii și până în zi-

Iele noastre. Toastul împăratului Germaniei de la Erfurt, de'l vei analiza și comenta după chiar textul îndulcit publicat prin monitorul oficial german, încă îți dovedește că junele împărat se teme ca strigătul de *vae victis* din ultimul resbel franco-german, să nu fie încurînd urmat de un *vae victoribus*. Intr'un cuvânt, Alsața și cu Lorena, cu toată abolițiunea regimului dur al paspórtelor, abolițiune operată acum de curând după toastul de la Erfurt, pricinuesc insomnie nu numai Germaniei și Franciei, dar și lumii întregi.

Toate Statele cele mari se gîndesc la dînsele și exclusiv numai la interesele lor proprii, și în acest scop întrebuiñează toate mijloacele ca să se'ntărească cât se poate mai mult, atrăgându-și mai cu ose-bire simpatiile Statelor celor mai mici, care, într'un moment de conflagrațiune europeană, pozitiv c'au să adiverească zicătoarea veche românească : „*rădăcina mică sprăvale carul mare*“.

Pacea Europei fiind, așa dar, foarte precară, și teribilul vulcan pe care ea stă, putând face exploziune dintr'un moment la altul, ca român m'am întrebat și m'ntreb în fie-care zi :

În situațiunea aceasta de grea cumpănă pentru Europa întregă, România, stat mic, ce linie de purcare va trebui ea să aibă ? Cu alte vorbe: La caz de teribilul resbel european, cu cine avem să fim noi Români, și cui, în definitiv, se cade să'ntindem mâna ?

Să stăm la o parte, să nu ne amestecăm în cearta celor mari : iată linia de purtare cea mai înțeleaptă

indicată de bunul simț cel mai vulgariu, și este curat o naivitate ca se o mai spunem și se o mai trîmbișăm prin gazete.

Greul și pericolul are să fie, deci, atuncea, când ne putând sta neutru, evenimentele au să ne silească ca să ne rostim sau pentru Tripla alianță, Germania, Austria și Italia, s'au pentru alianța Franco-Rusă? Barbații politici cari vor sta în capul afacerilor Statului, vor fi datorți să se rostească cu curaj și fără de nici o reticență, iar opiniunea lor să o supună aprobărei Corpurilor legiuitoare; căci, în definitiv, după pactul nostru fundamental, națiunea prin mandatarii sei liber aleși, are să decidă cu cine avem să fim într'un viitoriu resbel.

Mandatarii națiunii, înse, ca să se rostească și ca să își determine linia lor de purtare, într'o cestiune de o supremă gravitate, în joc putând fi existența chiar a naționalității noastre, în prealabil, vor trebui, credem noi, să consulte istoria, căci din istorie atât oamenii cât și popoarele culeg învățămintele lor.

§ II.

Prima alianță Franco-rusă.

Consultând istoria omenirii, ce cetim și ce învățătură culegem din ea?

Fără fraze, înlăturând orî ce stil înflorit și vorbind pe'nțeleșul tuturorora, cu istoria în mână, voiu

spune ceea ce am cetit, și învățătura ce-am cules din ceea ce-am cetit.

Meditând în cabinetul meu de lucru, și purtându-mi ochii precum și mintea la conduita și la faptele popoarelor ce se glorifică a sta în capul civilizațiunii moderne, examinând de aproape interesele cât și aspirațiunile unora din Statele aceste mari și puternice, m'am întrebat :

Mai fost-a vre-o dată în Europa civilizată o alianță Franco-russă? Care a fost scopul ei ? Ce gânduri și ce înclinațiuni a avut această alianță Franco-russă pentru noi Români ?

Cu ochii pironiți pe istoria omenirei, nu mi-a fost greu ca să discopăr c'a mai fost o alianță franco-russă : *alianța dintre Napoleon cel mare și Țarul Alexandru al Rusiei.*

Înainte de a vorbi despre această alianță, voi spune lectorului că la Napoleon cel mare după ce-a ajuns împărat, visul de aur era de a crea o monarhie universală c'un singur cap, cu-o singură lege și cu o singură direcțiune ; cu alte vorbe, de a forma, cum zice Evanghelia, din întreaga Europă, o singură turmă cu un singur păstoriu.

Geniul acest mare al Franciei în orgoliul despotismului său, ambiționa după cum ni-c spune și Thiers în opera sa „*Histoire du Consulat et de l'Empire*”, titlu de *împărat al Occidentului*. El care califica în 1805 de *chimeră* ideea monarchiei universale, în 1811 îl auzim, respunzînd la o deputațiune de felicitare, că rostește aceste grave cuvinte : «*Dac'aș fi numai*

rege al Franciei, aş faee ca Ludvig al XIV şi Ludvig al XV, dar eu sum împărat al Continentului, şi acela care va dori să aibă o idee despre puterea mea, n'are decât să se ducă cu mintea până la Carol cel mare».

Pentru istorici ca şi pentru filosofi, calamităţile venite peste Europa, sângele vărsat şi miliardele pierdute, dismădularea şi umilirea Franciei în ultimul resbel franco-german, sunt o urmare a ambiţiunei fără de margini ale lui Ludvig al XIV-lea şi ale genialului căpitan francez, ale cuceritorului corsic, ca să mă servesc cu recenta expresiune a ne-experimentatului în arta oratorică împărat german. Din istorie constatăm adevărul acesta, că popoarele plătesc scump şi cu preţul chiar al existenţei, demnităţei şi prosperităţei lor, greşelile şi nebuniile capilor şi conducătorilor lor.

La Sainte-Hélène, Napoleon vorbind despre uriaşele sale proiecte, se dădea şi se proclama de defensoarele cel mai convins al naţionalităţilor.

Ascultaţi-l şi'l admiraţi :

„Una din cugetările mele cele mai mari a fost aglomerarea, concentrarea aceluiaşi popoare geografice pe care revoluţiunile şi politica le-au fost disolvat şi morcelat. Ast-fel, se calculează în Europa, de şi împrăştietţi, mai multe milioane de francezi, cinci-sprezece milioane de spanioli, cinci-sprezece milioane de italieni, trei-zeci milioane de germani. Aş fi dorit să fac din fie-care dintre aceste popoare un singur şi acelaşi corp de naţiune. Cât de frumos şi de măreţ ar fi fost ca să fi trecut c'un asemenea cortej la po-

steritate având benedicțiunea seculilor. Mă simțeam demn de această glorie“.

Iată cuvintele de la Sainte-Hélène ale leului căzut. Lectorele acum n'are decât să cetească planurile și ideile disvoltate de Napoleon în conferințele de la Tilsit și Erfurt, și apoi, cu mâna pe conștiință, să se întrebe: dacă geniul acest mare care a adus și mărirea și căderea Franciei, odată ajuns împarat, a putut fi pentru raționala și salutara idee de a reconstrui Europa după diversele sale naționalități.

A

Conferințele de la Tilsit.

Știut este din istorie că Napoleon după strălucita sa victorie din bătălia de la Friedland, spre a-și realiza uriașul seu plan de a face din Franca o monarhie universală, și de a întrece ast-feliu în glorie pe Carol cel mare și pe Ludvig al XIV-lea, s'a încercat a-și atrage pe Rusia în partea sa.

Dominat de chimera aceasta a monarchiei universale, chimera care la urma urmei, i-a și înfrânt gâtul, monarcul francez nu se lasă să fie mult timp rugat de Alexandru al Rusiei, spre a avea împreună o întrevedere. Principele Labanoff, unul din rușii aciea cari doreau din curățenia inimei un acord între Franca și Russia, trimes de Țarul ca să facă propunerea de întrevedere cu Napoleon, pe dată fu și prămit de acesta, și ziua de întâlnire fu fixată chiar pe a doua zi.

Amândoi puternicii monarhi s'au întâlnit în ziua

de 24 Iunie 1807, la Tilsit. In acest oraş, devenit de atunci istoric, conform programului oficial de mai nainte stabilit, ambiî monarhi absoluţi se'mbrăţişară ca nişte adevăraţi fraţi, în strigătul de bucurie ale ambelor armate puse de-a lungul Niemenului, precum şi în admiraţiunea inconscientă a populaţiunei jumătate selbatece din acele localităţi. Şi cu toate că ilustrul istoric francez şi marele barbat de stat Thiers declară că este foarte dificil de a se şti cu exactitate tot ce s'a petrecut între Napoleon şi Alexandru în lungile lor întrevederi de la Tilsit; totuşi, afirmă că, mulţumită documentelor autentice şi oficiale pe care le-a avut la dispoziţiune, el dă publicităţei nu numai adevăratele stipulaţiuni de la Tilsit, atât acele publice cât şi acele secrete, dar şi chiar substanţa convorbirilor dintre Napoleon şi Alexandru.

Chiem, deci, cu tot dinadinsul atenţiunea întregii suflări româneşti asupra conferinţelor dintre ambiî aceşti monarhi absoluţi, revelate lumei de ilustrul istoric şi liberatorele teritoriului francez de invaziunea Germanilor.

Alexandru al Rusiei, în etate, la Tilsit, numai de vr'o 28 de ani, din chiar prima întrevedere a fost cu desăvârşire fermecat de Napoleon, în etate pe atunci de 38 ani. Geniul din Corsica văzînd că are a face c'un tânăr neesperimentat uşor de a fi purtat de nas, n'a perdut ocaziunea şi chiar în prima întrevedere i-a şi propus de a se'nţelege, în viitoriu, îi singuri în persoană :

„Ne vom înţelege mai bine, d-ta şi cu mine,

tratând amândoi direct, fără să'ntrebuințăm pe miniștrii noștri care adesea ne'nșală sau nu ne'nțeleg, și vom face într'o oară mai multă treabă decât negociatorii noștri ar face în mai multe zile. Intre d-ta și mine,—adaosă dânsul— nu trebuie să mai fie de aci înainte nime“.

Alexandru măgulit că Napoleon îl crede om cu cap, îi primește voios și propunerea de a trata împreună, și de a fi oaspele lui Napoleon în Tilsit.

De prisos să mai spun că în cohabitarea aceasta de la Tilsit, onorurile cele mai distinse și atențiunile cele mai delicate au fost prodigate de împăratul Francezilor monarcului de la Nord. Ca doi fidanțați ce se promet pe vecinicie, ambii suverani stăteau în toate zilele împreună la masă. După două zile de cohabitare, Napoleon convins că'l are'n palmă pe Alexandru, nu mai perde timpul și-î și disvălește planurile ce le are, și la care cu dragă inimă ține să-l asocieze și pe dânsul spre a domina ast-feliu în comun Europa.

Intr'o convorbire care ținu mai multe zile, iată ce-a fost dat să auză neexperimentatul june împărat al Rusiei, din gura genialului vulpoi francez

«Trebuie—zice Napoleon lui Alexandru—sfârșit odată cu imperiul turcesc, căci nici este în stare acest imperiu să se mai țină în picioare. În oameni, însă, prevăzători, trebuie se evităm ca dărâmurile acestui imperiu se contribue a spori dominațiunea Angliei. Numai o alianță sinceră și complectă între noi, fără de nici o rezervă, urmată de un complect devotament, pentru interesele mutuale ale ambelor noastre imperii, numai alianța între Franția și Rusia poate să ne fie la amândoi

priincioasă, pentru cuvintul că și unul și altul avem aceeași dușmani : Englezii pe marea, Germanii pe uscat. Cătră aceasta, mai avem apoi și un obiect comun care reclamă solitudinea noastră cea mai neadormită, și acest obiect comun este imperiul Ottoman».

Alexandru când auzea vorbele aceste, avea aerul unui om pe care Napoleon îl ungea cu miere pe la buze.

Cu ochii pe opera ilustrului istoric francez Thiers „*Histoire du Consulat et de l'Empire*“, dau aci în rezumat vederile politice și de dominațiune desvălite de Napoleon în esecutarea cărora ținea să asocieze pe Alexandru. Este de-un suprem interes pentru noi români ca un singur moment să nu le perdem din mintea și memoria noastră.

Ascultați, deci, iubiți compatrioți, și fiți cu atențiune la cele ce urmează, și pe care, spre a fi mai bine înțelese de lectore, le voiu nara pe ici, colea, în formă de dialog. In diplomație, dialogurile joacă un important rol. Nararea, după Thiers, o pot, deci, rezumându-o se o prezint, în formă de dialog, bine înțelese fără să denatur întru cât de puțin adevărul istoric.

„Sum acuzat—zice Napoleon—că voesc să domin Italia, Olanda, poate și Spania ; că voesc să creez pe Rhin un sistem care să stabilească vechea preponderență a Austriei în Germania, și să pună, în acelaș timp, acolo, o stavilă preponderenței născânde a Prussiei. Dar ce impoartă Rusiei, Italia, Spania și Olanda ? Germania nu este ea geloasa și ascunsa dușmană a Rusiei ?

«Slăbind, deci, pe principalele puteri Germane, nu fac un real serviciu Rusiei ?

—Ba bine că nu ! intrerumpe Alexandru.

—Sum foarte fericit că de la început am aprobarea d-tale. Și deci, să esaminăm acum situațiunea Angliei față de Russia și de Franția.

«Ce cugetări și ce planuri hrănește Anglia în sufletul ei?

«Anglia voește să domine mările cari, nefiind a nimăruia sunt proprietatea tuturor ; ea umblă să oprime pavilioanele neutre din care pavilione, pavilionul rus face și el parte; ea caută să pună mâna și să domine comerțul națiunilor, să'și înfingă pretutindenea unde poate piciorul pe Continent, în Portugalia, în Danemarca, în Svezia, să eie sau să amenințe punctele dominante ale globului, Capul, Malta, Gibraltarul, Sundul, spre a impune legea sa universului comerciant. Russia nu trebuie, deci, se uite, ci din contra ne'ncetat e datoare ca să'și aducă aminte ca Caterina cea mare ca și Paul I erau de idee că aspirațiunile aceste ale Angliei, erau de-un suprem interes pentru Russia ca ele să nu se realizeze, scop pentru care și Caterina și Paul I au fost declarat rebel Marei-Bretanii pentru apărarea drepturilor pavilionului neutru. Știi că Englezii oprimau în așa grad comerțul națiunilor în cât puseră mâna pe comerțul San-Petersburgului ale căruia capitaluri erau toate în mâna sa, și care comerțu devenea ast-feliu în mânele lor un înfricoșat mijloc de influență asupra Rusiei; căci, strângând numai banii, Englezii împingeau pe Ruși la murmure, la asasinat contra împăraților. Cum vezi, scumpul meu frate — așa se politicesc împărații între dânsii — interese comune ne leagă și ne silesc ca să stabilim între noi o perfectă înțelegere, căci ambii suntem destul de puternici ca să dominăm lumea».

Dominațiunea lumii: iată idealul lui Napoleon cel mare. Nu'i vorba, mare i-a fost și numele, mare i-a fost și nebunia.

Ideile aceste generale desvălite de Napoleon, fac

pe Alexandru să stee încremenit, cu totul convins și învins de Napoleon.

Ca în orî-ce întreprindere trebuind însă o procedură, Napoleon nu perde timpul și-i espune și modul de procedare în realizarea planurilor sale.

«Bine-voește —zice el lui Alexandru— de mă ascultă cu aceeași atențiune și judecă dacă m'am gândit bine și la modul nostru de procedare.

Țarul încordându'și din nou atențiunea, Napoleon urmează :

«Sum acuzat că voesc resbelul pentru resbel. Ce injustiție !... Ca să'ți dovedesc, iubite frate, netemeinicia acestei acuzări, iată ce'ți propun : Fii mediatorul meu pe lângă Cabinetul de Londra. Rolul acesta convine pozițiunei d-tale de vechiu aliat al Angliei și de viitoriu aliat al Franciei. Eu nu mă mai gândesc la Malta. Marea-Bretanie se păstreze această insulă în compensațiune cu ceea ce-am caștigat de la ruperea păcei de la Amiens. Dar, ea, la rândul ei, se inapoeze coloniile Spaniei și ale Olandei, și cu acest preț îi întorc Hanoverul. Aceste condițiuni nu sunt ele juste, perfect de echitabile? Aș putea să primesc altele? Aș putea să'mi părăsesc aliații? Și când sacrific cuceririle mele pe continent, o cucerire ca Hanoverul, spre a redobîndi posesiunile îndepartate ale aliaților mei, să mai fie oare cu puțință a se mai pune în dubiu lealitatea și moderațiunea mea ?

Alexandru declarând că aceste condițiuni erau perfect de juste, și că Franția în ruptul capului n'ar putea să priimească altele, Napoleon, în vulpe isteasă, urmează a-i zice :

«Dacă în aceste condițiuni, Englitera refuză pacea, proclamă-te aliatul Franciei ; spune-i lămurit că ai să unești armata Rusiei cu cea a Franciei, spre a asigura pacea maritimă. Dă'î să'nțeleagă, că afară de reșbelul cu Franția, ea

va mai avea resbel cu continentul întreg, cu Russia, cu Prusia, cu Danemarca, cu Svezia și Portugalia, țeri care vor trebui se asculte de noi când le vom face cunoscut care este voința noastră ; cu Austria chiar, care se va vedea silită să se pronunțe în același sens, dacă d-ta și cu mine îi vom declara că ea va avea resbel cu noi, în cazul când ea n'ar vroi să'l aibă cu Anglia, în condițiunile de cătră noi enunțiate. Anglia văzindu-se ast-fel expusă la un resbel universal, dacă ea nu va voi să'nchee o pace echitabilă, de sigur că va depune armele. Tot ce'ți spun va trebui să fie comunicat fiecărui cabinet cu fixare de termen precis și scurt spre a se rosti. Dacă Anglia nu cedează, noi vom lucra împreună și vom găsi suficiente indemnități spre a ne despăgubi de această continuare de resbel. Două țări foarte importante, una din ele importantă mai cu samă pentru Rusia, vor rezista poate. Aceste țeri sunt Portugalia și Svedia, subordonate, din cauza pozițiunei lor maritime, Engliterei. In ce privește Portugalia, mă voi înțelege cu Spania. D-ta ia Finlanda ca despăgubire de resbelul ce vei fi fost silit să faci contra Sveziei. Regele Sveziei, ce'î drept, este cumnatul și aliatul d-tale ; dar pentru că este cumnatul și aliatul d-tale, n'are decât să urmeze schimbările politiceî d-tale, sau se suferă consecințele relei sale voințe. Svedia poate să-ți fie rudă, un aliat de moment, dar îți este *dușmanul geografic*. Petersburgul se găsește prea aproape de fruntaria Finlandei : *Nu se mai cuvine ca frumoașele russe de la Petersburg să auză în palaturile lor tunul Sfedezilor*⁴.

In ordinea ideilor morale, propunerea lui Napoleon era tot ce poate fi mai imorală, căci Rusia fiind aliata Sveziei, Napoleon propunea ca amicul să desbrace pe amic, întocmai după cum noi în ultimul resbel ruso-turc fiind aliațiî Rusiei, Rusia luându-ne Basarabia, cu drept cuvânt i se impută c'a

comiș o imoralitate, căci ca amic și aliat a desbrăcat pe amicul și aliătul seu.

După ce dă lui Alexandru, Finlanda ca preț a resbelului făcut contra Angliei, Napoleon îl mai face apoi să întrevază ceva și mai strălucit pentru Rusia, în partea Orientului.

Ascultați, românilor nu numai voi din regatul României, stat liber și independent, dar și voi nenorociți frați care stați sub jugul străin, priviți târgul imoral ce'l fac acești doi despoți, cum dispun de noi ca de o turmă dusă la bâlcu spre vânzare !...

Ascultați pe geniul cel mare al Franciei, carele, după cum v'am spus deja, când era căzut, în închi-soarea de la Sainte-Hélène se dădea de apărătorul naționalităților, ascultați-l și admirați simțimintele de justiție, de delicateță și de dragoste ce le avea pen-tru națiunile din peninsula Balcanică, și pentru noi români, mai în particulariu !

«Cred că m'ai înțeles acuma— zice Napoleon lui Ale-xandru — că trebuie să'mi servești de mediator armat care impune pacea. Rolul pe care'l joci pe lângă Anglia, același rol il voi juca și eu pentru d-ta pe lângă Poarta Otomană...»

Rog pe lectore să nu scape din vedere că Fran-cia era aliată seculară a Turciei, și că tocmai Na-poleon a fost acela care a fost îndemnat pe Turci să declare în acea epocă resbel Rusiei.

Reflexiunea aceasta, de domeniul pur moral, o-dată făcută, urmez mai departe traducerea și rezu-matul meu, după Thiers.

«Voiu semnifica — zice Napoleon — voiu semnifica Tur-ciei rolul meu de mediator. Dacă ea refuză să trateze în niște

condițiuni care să te satisfacă, ceea ce nici trebuie de crezut dată fiind starea de anarhie în care Turcia este picată, eu mă voi uni cu d-ta contra Turcilor, după cum și d-ta te-ai unit cu mine contra Englezilor, și atuncea vom face din imperiul Otoman o împărțală convenabilă.

Aice mai cu samă, vreau să zic în chestiunea Orientului, imaginațiunea ambilor despoți, se perde în combinațiuni nesfârșite.

Ascultați :

Prima dorință a Rusiei era de a obține fără cea mai mică întârziere, ori care ar fi fost soarta negociațiunilor cu Poarta, o porțiune oare-care din provinciile Danubiene. Nici vorbă. Napoleon consimțea voios la aceasta, în schimbul ajutorului ce Russia îi dădea în afacerile Occidentului.

Împărțeala posibilă, probabilă a imperiului Otoman era subiectul zilnic și secret a convorbirilor ambilor monarhi. După primul proiect de împărțeală, Russia avea ținuturile Dunărei, Besarabia, Moldova, Valachia, Bulgaria până la Balcani ; Napoleon avea provinciile maritime, precum Albania și Moreea. Provinciile interioare, precum Bosnia, Serbia, erau date Austriei. Poarta păstra Rumelia, adică sudul Balcanilor, Constantinopolul, Asia mică, Egiptul. Ast-feliu, după acest proiect, Constantinopolul, cheea mărilor, și în cugetarea profundă a oamenilor politici adevărata capitală a Orientului. Constantinopolul, după care de atâta amar de timp suspin descendenții lui Petru cel mare, rămânea cu Santa Sofia, barbarilor din Asia.

Intr-o zi ambi împărați întorcându-se de la o

lungă preumblare, se'nchiseră amândoi în cabinetul de lucru al lui Napoleon. În această cameră se găseau aruncate numeroase cărți geografice. Napoleon cu aerul că urmează o convorbire viu animată cu Alexandru, cere lui Meneval, secretarul seu intim, o cartă a Turciei, pe care o desfășură, și apoi reapucând firul convorbirei, de o dată pune degetul pe Constantinopol și se exclamă de mai multe ori, fără să se mai îngrijască că poate fi auzit de secretarul seu, în care avea o confiență absolută: «*Constantinopolul ! Constantinopol ! Nicădată ! Căci el este imperiul lumii !*

Cu tot refuzul acesta categoric, Finlanda, provinciile Danubiene ca preț a concursului ce Russia îl dădea planurilor împăratului Francezilor, prezentau o perspectivă destul de frumoasă spre a entusiasma pe Alexandru că dănsul, în fine, va egaliza în glorie pe Caterina. Ast-feliu, monarhul de la Nord nu se mai lasă a fi rugat, și consimți la tot ce i s'a cerut de Napoleon.

În consecință, convin amândoi monarhiile că Russia și Francia se leagă împreună din chiar acele întrevederi, făcând o alianță intimă defensivă și ofensivă în același timp, ne având în viitoriu de cât aceiași amici, aceiași neamici, și în veri-ce ocaziune întrebuintând spre același scop forțele lor întrunite de mare și de uscat.

Rezoluțiunile aceste odată adoptate în substanța lor, Napoleon luă însărcinarea se redacteze cu propria sa mână clausele patente și secrete ale tratatului lor de alianță ofensivă și defensivă.

5015

Tratatul ocult cel mai important ce s'a iscălit la Tilsit, după analiza riguros făcută de Thiers, conține angajamentul din partea Rusiei și a Franței de a face dânsese cauză comună în ori-ce circumstanță; de a uni forțele lor de mare și de uscat, în ori ce rebel ar avea de susținut; de a lua armele contra Angliei, dacă ea nu va subscrie la condițiunile mai sus enunțiate; contra Porței, dacă ea nu va primi mijlocirea Franței, și în acest din urmă cas, de a sustrage provinciile Europei de la venațiunile Porței, afară de Constantinopol și de Rumelia (1). Ambele puteri se legau să someze împreună pe Svezia, Danemarca, Portugalia, pe Austria chiar, ca să deie concursul lor proiectelor Franței și Rusiei, adecă să'nchiză porturile lor Engletere și se'î declare rebel". Ambele State nu puteau să se lege într'un mod mai intim și mai complet. Schimbarea de politică din partea lui Alexandru nu putea fi nici mai promptă, nici mai extraordinară.

Alexandru încântat de noul seu aliat, părăsea Tilsitul cu speranță că'ncurând va realiza planurile marei Caterine.

Și care erau planurile marei Caterine?

Dintr'o scrisoare pe care vestita împărăteasă a fost adresat'o lui Iosef II, lumea cunoaște un plan de împărțeala Turciei între Russia și Austria. După acest plan, împăratul Iosef trebuia se aibă în lotul seu Bosnia, Serbia și Belgradul. Caterina cerea pentru

(1) Aceste —zice Thiers— sunt chiar espressionele din textul tratatului.

C23105

dânsa puțin lucru ; ea se mulțumea cu orașul Ocza-cow, și districtul seu, și cu câte-va insule din Archipel. Moldova, Valachia și Besarabia trebuiau să formeze un Stat aparte ce se credea destinat principelui Potemkin ; cât pentru restul imperiului Ottoman, împărăteasa, spre a dezarma jaluziile Europei, propunea să se facă din acest rest un regat independent, în profitul marelui-duce Constantin, nepotul seu, cu această clausă ca nici odată imperiul Bizantin să poată fi unit cu acel al Rusiei. În aparență, Țarina urmărea un plan generos, cavaleresc, și anume: se scape Europa de dușmanul numelui de creștin și să restabilească Grecia pe ruinele imperiului Turcesc. Omul, înse, familiarizat cu istoria lumei, știe ce pretuesc promisiunile regilor și stipulațiunile tratatelor. În realitate, Caterina nu ținea atât la reînvierea Greciei, cât ținea la restabilirea imperiului de Orient.

Alungarea Turcilor și restabilirea Greciei : iată ideea cea măreață care a fost entusiasmat și pe Voltaire până a'l face se scrie „*Tocsinul Regilor*“, spre a îndemna pe acești principii creștini la o nouă Cru-ciadă contra Turcilor. Genialul cugetătoriu francez era atât de pasionat în ilusiunea sa de a vedea reînvierea Greciei, încât cu toată dușmănia ce avea contra cuceritorilor, el n'a putut să se stăpânească să nu scrie Țarinei în 1773, Fevr. 13 : « *Vous voilà tout accoutumée aux partages. L'empire turc sera partagé; vous ferez jouer l'Oedipe de Sophocle dans Athènes* ». Până și Voltaire a fost sedus de Caterina, de această extraordinară femeie, despre care un diplomat

german zicea că voea se joace în imperiul Rus rolul lui Ludvig al XIV-lea.

De la iluziunile lui Voltaire asupra reînvierei Greciei de către Caterina, întorcându-mă iarăși la Tilsit, voiu mai spune lectorelui că amândoi suveranii înainte de a se despărți, întocmai ca doi amanți făgăduiră de a fi pururea nedispărțiți și legați unul de altul, de a nu mai ascunde, în viitoriu, nimica unul de altul, de a se vide cât se poate mai des, pentru ca ast-feliu să se întărească și mai mult aceste relațiuni care au dat niște roade atât de frumoase.

În ziua de 9 Iuliu 1807, a doua zi chiar de iscălirea tratatelor, a avut loc schimbarea solemnă a ratificațiunilor, după care ambii suverani s'au despărțit. Napoleon purtând marele cordon a Sântului-Andrei merse la locuința lui Alexandru. Junele Țar purta marele cordon a legiunei de onoare. Amândoi despoții încalec caii pregătiți, și alătura unul de altul, ca doi frați de cruce legați pe vecinicie, se presint falnic în fața trupelor. Napoleon, isteț cum era, știind cât îi de impresionabilă inima omenească, cere să iasă din rînduri soldatul din garda imperi-ală rusă reputat cel mai brav, căruia îi dă cu chiar mâna sa crucea legiunei de onoare. După acest dar manual care a impresionat pe toți cei de față, Cezarul francez după ce se întreține mai mult timp cu Alexandru, îl întovărășește apoi până la Niemen. Acolea, în aplausele și strigătele frenetice ale spectatorilor, se'mbrătoșară și se sărutară amîndoi despoții așa de mult, că credeai c'au să-și roadă buzele. De prisos

să mai spun că Napoleon a stat pe malul Niemenului până ce a văzut pe bunul seu frate și amic, debarcând pe celalt țărm.

B

Conferințele de la San-Petersburg.

Până aci, iubiți frați români, a'ți asistat numai la convorbirea dintre ambii suverani. Vă rog acum ca să asistați și la conferințele urmate în această pricină la San-Petersburg, între Alexandru și ambasadorele lui Napoleon, precum și între ministrii ambilor împărați: *Caulaincourt*, din partea Franciei și *Romanzoff*, din partea lui Alexandru. În traducerea și rezumatul ce'l fac după Thiers, precum și în inocentele mele reflexiuni, las la o parte tot ce este străin de cestiunea și viitorul ce ni'l așterneau puternicii împărați, și mă mărginesc numai la aceea ce ni privește pe noi Români.

Ascultați, deci, cu aceiași atențiune faptele petrecute, și admirați pe Thiers în clara sa espunere:

În 1808, Napoleon, supărat peste măsură contra Turcilor, se decisă, în fine, să scrie împăratului Alexandru o scrisoare prin care îi anunță intențiunea de a începe cestiunea Imperiului de Orient, de a o trata sub toate fețele sale, de a o rezolva în mod definitiv; scrisoare în care îi mai esprima și dorința de a admite la împărțală și pe Austria, punînd ca condițiune esențială pentru efectuarea acestei împărțele, o gigantică espedițiune în India, à travers le conti-

ment d'Asie, esecutată de o armată franceză, austriacă și ruscă. Ambasadorul de Caulaincourt fu însărcinat de Napoleon ca să încredințeze în mâna lui Alexandru scrisoarea această, plină de atâtea minunății.

Țarul ceti această scrisoare cu o emoțiune pe care nu-o mai putea stăpăni :

« A ! marele om ! — se esclama el la fie-care pas ce'l făcea prin odae. — A ! marele om ! Iată-l revenit la ideile de la Tilsit ! . . . Spune'î, te rog—repetă dese ori lui de Caulaincourt—spune'î că'î sunt devotat cît voi trăi, că imperiul meu, armatele mele, totul este la dispozițiunea sa ! Cînd îi cer-ca să acoarde cera care să satisfacă orgoliul națiunei ruse,—și crede că nu din ambițiune vorbesc—această cerere o fac spre a'î da întregă această națiune și tot atît de mult devotată marilor sale proiecte pe cît de devotat sînt și eü însumi. Suveranul d-tale—adăogea el—voește să înterezeze pe Austria la dismembrarea imperiului Turc : el are dreptate. Această'î o înțeleaptă cugetare, la care dau adheziunea cea mai deplină. El voește o expedițiune în India, și la această consimt din toată inima. I-am arătat deja dificultățile unei asemenea expedițiuni, în lungile noastre convorbiri de la Tilsit. El este deprins de a considera obstacolile ca o nimică ; cu toate aceste climatul, distanțele presint în această expedițiune dificultăți care covârșesc tot ce'și poate închipui. Dar să fie liniștit, pregătirile din partea mea vor fi proporționate dificultăților. Acumă trebuie să ne înțelegem asupra distribuirei țărilor pe care avem să le răpim de la barbaria turcă. Trătează în fond acest subiect cu d. de Romanzoff. Cu toate aceste, nu trebuie să ne ascundem, toate aceste cestiuni nu vor putea să fi tratate în mod util și definitiv de cît în patru ochi între mine și Napoleon. Trebuie să începem prin a esamina subiectul sub toate punctele de vedere. De 'ndată ce ideile noastre vor fi dobândit un început de maturitate, voiü părăsi San-Petersburgul, și voiü merge să întâl-

nesc pe împăratul d-tale la un loc cît de îndepărtat va voi. Inima m'ar trage să merg până la Paris, dar n'am se o pot face; și apoi, un rendez-vous de afaceri nouă ne trebuie, și nu un rendez-vous de strălucire și de plăcere. Am putea să alegem Weimar, unde am fi în sînul propriei mele familii. Totuși și acolo am putea fi importunați prin miș de mici lucruri. La Erfurt am putea fi mai isolați și mai liberi. Propune acest oraș Suveranului d-tale, și, odată responsul seu sosit, voiă pleca la moment și ca un adevărat curier voiă călători».

Ținînd acest limbagiū lui *Caulaincourt*, Suveranul rus, cuprins de o nespūsă bucurie, mai adăuge a recunoaște că desacordul momentan survenit între el și Napoleon, nu se datora de cāt stîngăciei ambasadurului *Tolstoy* pe care declară că'l va schimba, înlocuindu'l c'un altul care să fie pe placul lui Napoleon.

De la Alexandru, *Caulaincourt* aleargă la bătrînul ministru *Romanzoff* pe care'l găsește tot așa de viū, tot așa de june în espresiunea bucuriei sale, ca și pe junele împărat.

— *Iată-ne în fine reveniți la mărețele idei de la Tilsit* — zice plin de bucurie diplomatul muscal — *niște asemenea idei le'nțelegem, și voios putem intra în discutarea lor, căci ele sunt demne de marele om care onorează seculul și umanitatea*“.

A răpi teritoriul și viața națională a unui popor, după drept-credinciosul pravoslavnic creștin *Romanzoff* este un fapt care onorează nu numai pe omul care comite o asemenea spoliare, dar și seculul în care trăește, cum și umanitatea. Pozitiv că la diplomații Statelor celor mari, domeniul moral are cu to-

tu un alt senz decum î'l are la mōraliști și la criminaliști.

Dar se urmăm mai departe cu espunerea faptelor:

După complimentele și banalitățile politicite între diplomați, amēndoī miniștri se așezară la masa cu postav verde, față în față unul de altul. Impărțala Turciei trebuia să fie subiectul lor. Dar — observă într'un mod judicios și admirabil de bine Thiers — «atuncea începură în sufletul ministrilor încurcătura, confusiunea și chiar să aibă rușine unul de altul. A pune cu îndrāsneală mâna pe vastele țeri care sunt așa de necesare echilibrului lūmei și care aparțin nu numai stupizilor posesori cari le fac să trăească în barbarie și sterilitate, dar care mai mult aparțin Europei, atât de viu interesată la independența lor; a pune mâna pe aceste țeri chiar în gând numai, era un fapt atât de grav, încât arunca într'o extremă confusiune nu numai pe avidul ministru rus care le devora cu poftele sale, dar și pe ministrul francez care din necesitate le ceda **monstrului ambițiunei moscovite**. Și cu toate că și unul și altul aveau asupra lor toate instrucțiunile de la guvernile lor respective, și știeau ce să gândească și ce să zică asupra subiectului care'i adunase, totuși nici unul nu voea se'nceapă și să rostească primul cuvânt. Cel mai flămând înse a trebuit se vorbească cel mai di'n-tăi, și el a vorbit nu numai în această întrevedere dar și în acele ce-au mai urmat în toată libertatea și cu o audacie și ambițiune ne mai pomenită”.

Să'i ascultăm, frați români, căci documentul scris cu mâna lui Romanzoff, deși ne iscălit a fost recunoscut de autentic, și nu se mai poate contesta. Nota aceasta a lui Romanzoff a fost publicată de Thiers în istoria Consulatului și al imperiului, și

lectorele o va găsi reprodusă în întregimea ei la fi-nele studiului nostru.

Dau, în substanța lor, cele vorbite la masa cu postav verde de către ministrul rus Romanzoff și de către ministrul francez Caulaincourt.

C

Conferințele dintre Romanzoff și Caulaincourt.

Ministrul rus : „Nu e mult timp de când am împărțit Polonia. Pentru ce am făcut această împărțală, dacă nu spre a salva echilibrul? Astăzi ambiții suverani își propun de a slăbi imperiul Otoman prin dismembrarea provinciilor sale. În ce scop stăpâniții noștri o fac, dacă nu spre a ajunge la pacea generală și spre a întări liniștea Europei. Și'n adevăr, nu sunt Turcii *strică-casa* din Occident (le trouble-ménage de l'Occident); nu sunt dânșii barbarii aciea cari au aprins resbelul care de cincisprezece ani face să curgă sângele Europei ?

Ministrul francez : „In cel mai perfect acord mă găsesec cu d-ta în această privință. Împăratul Francezilor și rege al Italiei, stăpânul meu, a fost conceput mai întâi acest gigantic proiect, și toată lumea este convinsă că ține din tot sufletul seu la pacea lumii“.

Ministrul rus : „Dar cine se mai poate îndoi de una ca aceasta ? Suveranul meu cu drag își aduce aminte de cele convenite la Tilsit. Acolo, marele om al Franciei ne-a fost făcut propunerea de a împărți imperiul Otoman, de a scapa Europa de barbarii Turci, și a consolida ast-feliu pacea lumii. Dărămăturile acestui imperiu se vor distribui în modul ur-

mătoriu : Russia va avea Valachia și Moldova, și spre a complecta fruntaria noastră de la Dunărea, ne-ar mai trebui încă Besarabia, care nu'i decât un petec, o șuviță îngustă, (lisière) la marginea mării. A dauge cătră aceasta Bulgaria. Atuncea, imperatul va fi gata se participe la expedițiunea din India“.

Ministrul francez : „Minunat ! Dar te rog nu perde din vedere că suveranul meu este de părere să intervină în această expedițiune un corp de trupe austriace. Și deci, trebuie să dăm ceva și Austriei“.

Ministrul muscal : „Dar se mai încape vorbă într'aceasta ? Î'i dau cu amëndouă mânil. Dar fiindcă dorești ca corpul auxiliar să fie puțin numeros, este just ca să proporționăm recompensa după concursul ce'l avem de la aliatul nostru. Mi se pare că Austria ar găsi o compensațiune suficientă dacă i-am adjudeca Croația turcă și Bosnia, bine înțeles dacă Napoleon n'ar voi să păstreze o parte și pentru dînsul.—Gândesc—continuă a zice diplomatul muscal—că ești satisfăcut, căci tot ce'ți spun este bazat pe angajamentele de la Tilsit“.

Ministrul francez : „Nu fac nici o dificultate. Dar observă bine că de la Tilsit, proiectele stăpânului meu au devenit și mai grandioase : dînsul ar fi dispus ca să eie parte la o mai vastă dismembrare a imperiului Ottoman“.

Ministrul muscal : „Dar cine se'mpotrivește la aceasta ? Prin o mai întinsă dismembrare pacea Europei va fi și mai mult întărită. Și apoi, este de ajuns ca împăratul Francezilor se dorească una ca aceasta pentru ca stăpânul meu la moment să se grăbească spre a'i da și accastă probă de amicie și de deferință“.

Urmează o scurtă tăcere până ce carta Turciei se așază pe masa cu postav verde.

„Stăpânul meu — urmează a zice Romanzoff — voește ca lotul seu se fie moderat în întindere sau în extensiune, în timp ce dorința sa este ca partea aliatului seu se fie într'o proporțiune cu totul mai mare. Iată chiar propriile cuvinte ale generosului meu suveran: Aș vedea nu numai fără gelozie, dar chiar cu plăcere, că împăratul Napoleon să dobândească și să încorporeze la Statele sale, pe lângă cele ce s'a zis mai sus, toate insulele Archipelului, Ciprul, Rodul și chiar ceea ce va rămânea din Scările Levantului (*les Echelles du Levant*), mai mult, Siria și Egiptul.

„Cu aceeași generositate se arată și către Austria, căria îi dă Serbia, Macedonia, cu excepțiunea părții din Macedonia pe care Francia ar putea se o dorească spre ași fortifica fruntaria Albaniei... bine înțeles tot sub rezerva aprobării lui Napoleon.

„Pentru toate aceste daruri la care voiesc consimt, — urmează a zice diplomatul rus — cer și eu pentru stăpânul meu un ce de nimica: Orașul Constantinopol cu o rază de câteva leghe în Asia, și în Europa o parte din Rumelia“.

La propunerea aceasta atât de moderată și zisă cu o voce așa de galișă, diplomatul francez sare drept în picioare: „Ce! Constantinopolul! Dar Constantinopolul este imperiul lumii!“

— «Fii, te rog, cu sânge rece—replică diplomatul muscal la întrerumperea bruscă făcută de diplomatul francez—fii, te rog, calm. Nu vezi că ți'am făcut partea leului: V'am dat mai toată Turcia. Voiți mai mult? Voiți Smyrna? Voiți un alt punct din coasta Natoliei? Veți mai avea încă India pe care o vom cuceri împreună; stăpânul meu împins de simțimîntul seu de extremă amicitie pentru împăratul Francezilor, v'o lasă întreagă, el nu voește absolut nimic din ea, și deci, veți face din achizițiunile teritoriale ale Indiei, tot ce veți voi. Îmi place se cred că propunerile aceste fiind foarte

juste, nu rămâne decât ca ambii suverani să se'ntâlnească la Erfurt.

Lectorele își aduce aminte de convorbirea ce Napoleon a avut cu Alexandru la Tilsit, când cel di'ntăi zise celui de-al doilea : „că *Constantinopolul* nici odată nu'l va ceda *Rusiei*, căci el este imperiul lumii“. Esclamarea aceasta a marelui Napoleon străbătuse prea adânc în urechile diplomatului francez, pentru ca el se fi cutezat a face cea mai mică concesiune în acest punct.

Iată, în formă de dialog diplomatic, reproduse conferințele dintre miniștrii Franciei și a Rusiei, conferințe pe care le las la mintea fie-cărui român ca să le judece (1).

Două planuri de împărțala Turciei, unul parțial și altul mai complet au fost discutate în conferințele ținute de acești doi diplomați. Și după unul, și după celalalt plan, provinciile dunărene erau dăruite de Napoleon fratelui său împăratului Alexandru al Rusiei. Amândoi împărații fiind creștini, unul de răsărit și altul de apus, n'aveau nici o muștrare de cuget și nici se gândeau că fac o faptă rea, că dispun de un ce care nu este a lor, că dispun de niște popoare și de pământul acestor popoare, adecă despre niște lucruri asupra cărora n'aveau absolut nici un drept. Dar despoții se deprinsese acum cu nelegiuirile, și cu conștiința împăcată, credeau că cu-o leturghie și c'un tedeum, D-zeu se îmblîn-

---

(1) Documentul original pe care l'am dat în formă de dialog, lectorele îl va citi la finele acestui studiu.

zește și le iartă crimele ce le sâvârșesc. Cât pentru popoarele din nou robite care nu făceau decât schimbare de stăpân, leacul neascultărei și a nesupunerei, lectorele îl găcește : *Siberia* sau *spânzurătoarea*.

Dar să'mi stăpânesc condeiiu fața de aceste două capete încoronate, și de la conferințele dintre ambii diplomați rus și francez, să trec acuma la cea de a doua întâlnire a împăraților care a avut loc la Erfurt, întrevedere care a consfințit în ce ne privește, cele întocmite și aranjate la Tilsit.

D

Intrevederea împăraților Napoleon și Alexandru la Erfurt.

De când împăratul Napoleon îi scrisese despre împărțala imperiului Ottoman, Alexandru nu se mai gândea de cât la Constantinopol și la provinciile Dunărene. Constantinopolul înse mai cu samă îl avea la inimă, și ținea la el mai mult de cât la cele mai frumoase provincii a le imperiului; căci, Constantinopolul era nu numai gloria și strălucirea, dar era și un ce foarte util. Napoleon, însă, nici voea să auză de Constantinopol ca să'l dea Rușilor. Alexandru se măgulea cu credința că'l va putea îndupleca pe Napoleon ca să cedeze. El repeta ne'ncetat ambasadorului francez d-lui *de Caulaincourt* că nu dorește nici un palmac de pământ în sudul Balcanilor, nici o parte din Rumelia, nimic decât *suburbia Constantinopolului*, (la banlieue de Constantinople), lăsând

Andrianopolul cui va voi ; și această limbă de pământ, oare-cum destinată a adăposti pe portarul strîmtorilor, el o poreclise în jargonul familiar pe care'l adoptase în convorbirile cu ambasadorele Franciei, *limba mîței* (la langue de chat).

«*Ei bine—zicea el adese ori d-lui de Caulaincourt—ai nuvelle de la stăpînul d-tale ? Ț'a vorbit ceva despre limba mîței ? Este el dispus a înțelege, a admite trebuințele imperiului meu, după cum înțeleg și admit trebuințele imperiului său*».

La toate cestiunile aceste, ambasadorele francez fiind foarte discret, Alexandru declară că o nouă întrevvedere cu Napoleon n'ar strica, căci numai așa politica de la Tilsit se va putea realiza.

Napoleon pus în curentul tuturor convorbirilor ce Caulaincourt le avea cu Țarul și înștiințat că Alexandru arde de dorința de a'l vedea și a se 'nțelege cu dînsul spre a stăpîni Europa, primește întreviderea.

El a crezut—zice Thiers despre Napoleon—c'a sosit timpul de a realiza, nu toate dorințele lui Alexandru, lucru ce-ar fi fost imposibil fără de a compromite liniștea Europei, dar o parte macar din aceste dorințe ; că trebuie deci să'l vază, să'l seducă din nou, să'i acoarde ceva de considerabil, cum spre exemplu provinciile Danubiene, căci *Valahia și Moldova date în realitate și imediat*, erau țeri care satisfăceau cea mai vastă ambițiune. O întrevvedere publică în fața Europei, mai credea Napoleon, ar fi un mare spectacol care ar isbi imaginațiunea oamenilor

și ar constitui o mărturie vie despre o alianță de natură a impune tuturor inamicilor Europei.

Napoleon primește și epoca fixată de Alexandru și orașul Erfurt ca loc unde au să se întâlnească amândoi Suveranii. În consecință, el dă toate ordinele pentru ca această solemnă întrevvedere să se facă în modul cel mai strălucit, și în lucsul cel mai prodigios, pentru ca așa Franța să impună prin civilizația sa, precum impune prin armele sale. Pe lângă superbe batalioane de grenadieri Gardei-Imperiale și a regimentului de Husari, pe lângă mobilierul Coroanei, etc. el mai dădu ordin ca să se expedieze la Erfurt pe primii actori francezi și pe primul dintre toți, pe Talma, spre a reprezenta în Erfurt piesele: *Cinna, Andromaque, Mahomet, Oedipe*.

Intrevederea trebuia să aibă loc în 27 Septembrie la Erfurt, cinci sau șase leghe departare de Waimar. Alexandru avea pe lângă dânsul pe marile duce Constantin, pe bătrânul Romanzoff și pe Tolstoy primul ofițer al palatului său, și după cum a fost promis d-lui de Caulaincourt, el a călătorit într'o caleșă simplă mai iute decât curierii cei mai grăbiți. Pretutindenea unde se găsea trupe franceze primirea cea mai strălucită i se făcea în strigătele: *să trăească Alexandru! să trăească Napoleon!*

În ziua de 25 Septembrie, Alexandru sosi la Waimar, dorind a petrece în această Curte de familie până la 27, zi desemnată pentru întrunirea la Erfurt.

Napoleon a fost părăsit și el Parisul, precedat, încunjurat de tot ce avea mai mare în armată și în

Curtea sa. Erfurtul din monotonia în care era deprins să trăească, devenise locul cel mai animat, cel mai strălucit, cel mai populat de soldați, de ofițeri de echipaje, de servitori în livrele. Regi, principii, mari seniori din vechiul și noul regim : toți au ținut la onoarea să se presinte și să se'nchine la Erfurt, genialului împărat al Franciei.

În ziua de 27 Septembrie, 10 ore de dimineață, Napoleon sosind în Erfurt, pe dată își încăleacă calul spre a eși înaintea împăratului Alexandru, care plecase din Vaimar în trăsură descoperită. Zărind trăsura, ca să'și arete bucuria, el dă pintenii calului și'n galop sosește înaintea Țarului. În culmea veseliei, ambii Monarhi de la Nord și de la Occident, se îmbrătoșară în modul cel mai cordial, că credeaî c'au să se zugrume de atâta dragoste. Sosiți în Erfurt, într'un alaiu imperial ne mai pomenit până atuncea, Alexandru este condus de Napoleon în palatul anume destinat pentru dânsul. Prânzuri de gală în toate zilele se dădeau la Napoleon, căci despotul francez oferise ospitalitatea sa despotului de la Nord. Orașul iluminat de credeaî că era în flacări ; chiar în sara zilei de sosire, ambii suverani cu mulțimea de principii-domnitori și de înalte personaje titrate, civile și militare, au asistat la reprezentațiunea piesei *Cinna* jucate de către actorii tragici cei mai celebri pe cari Franța i-a posedat vre-odată.

Era convenit de mai nainte, că în mijlocul acestor serbări și alaiuri imperiale, Suveraniî, dimineața, sara, în apartamentele lor, sau la preumblare, să se

întrețină în libertate despre gravele interese ce i-au fost întrunit.

Napoleon convins că dacă nu dă Constantinopolul, Alexandru și cu bătrânul seu ministru Romanzoff n'au să se mulțumească cu frazele frumoase și pompoase ale lui Napoleon și ale ministrului seu Talleyrand, sau Champagny, că prin urmare trebuia Cezarul muscal să fie plătit pe șin, sacrificându-i-se *hinc et nunc* o parte din teritoriul Turcesc pe care Rusia *i'l ambiționa cu pasiune*.

Din primele momente ale întrevăderii lor, ambiții suverani n'au mai mers pe căi piezișe ci au umblat de-a dreptul pe drumul cel mare, vorbind, fără de nici o genă, și fără nici o muștrare de cuget, atât despre spoliarea ce o proiectase, cât și despre necesitatea de a uni ambele Imperii.

—*«Trebuie, iubite frate,—zice Alexandru lui Napoleon—in schimbul imenselor tale achizițiuni și modifi-cațiuni operate in Occident, să dobândesc și eu achizițiuni în Orient, căci numai așa pot se'mi atrag simpatiile poporului meu, și se dezarmez pe aristocrații ruși ce sunt dușmanii alianței mele cu Francia»*.

Napoleon, după ce discută diversele planuri de împărțeală a imperiului Ottoman și dă se înțeleagă lui Alexandru că nici trebuie să se mai gândească la Constantinopole, pentru cuvântul că Europa întregă s'ar împotrivi la realizarea unei asemenea idei chimerice, îi zice : „*Iubite și scumpe frate, trebuie să fim practici, cu fără să turburăm pacea lumii, să facem pe democrația Europeană se recunoască ca înseși cesiunea*

către Rusia a Finlandei, a Valahiei și a Moldovei. Cum? o asemenea achizițiune se nu fie ea destul de strălucită ca să te înalțe în ochii poporului rusesc și să te compare cu Petru și Caterina?»

Nu într-o convorbire, dar în mai multe altele, ambii Impărați s'au fost întreținut în privința giganticului proiect de împărțiala Turciei, și la urma urmei, Alexandru și cu bătrânul seu ministru Romanzoff, aderează la noile planuri ale lui Napoleon, cu condițiunea *sine qua non* ca *Russia*, pe dată, și fără cea mai mică întârziere, se pună mâna pe donațiunea Valahiei și a Moldovei. Auzise, se vede, și Țarul tuturor Rusiilor și bătrânul seu ministru de celebra maximă franceză „*donner et retenir ne vaut*”; căci, în ruptul capului nu mai vroeau de o promisiune vană, ce țineau cu tot din-adinsul se plece din Erfurt cu o realitate pe care se o trimbițe public, când se vor întoarce la San-Petersburg.

Monstrul moscovit, dupe cum î'l numește Thiers, dorea să nu se întoarcă cu mâna goală de la Erfurt.

În arhiva Secretariatului de Stat francez se găsesc scrisorile ministrului Champagny către Napoleon în care se dă pe față impaciența ministrului rus. Lectorele va putea se cetească aceste scrisori la finele studiului nostru, căci ele descriu această impaciență în toată a sa hidoasă realitate.

«*A da pe dată, hinc et nunc, Valahia și Moldova*» era și cugetarea lui Napoleon, însă modul cum să dee în cunoștința publică o asemenea spoliare, spre a nu se vătăma pacea generală, era lucru foarte cu

anevoe și o afacere de redacțiune pe care ambii suverani cred cu cale se o lase pe sama miniștrilor lor.

Alexandru de cînd a fost dobîndit acest „dar“, nu și mai putea ascunde bucuria ; pretutindene unde se arăta, la preumblare, la masă, la spectacol, amical și entusiasmă la culme era pentru ilustrul seu aliat. Cînd vorbea despre Napoleon, el vorbea c'un simțimânt de admirare, care făcea pe toată lumea să stee încremenită.

Erfurtul devenise locul de întîlnire a suveranilor cel mai extra-ordinar, din cîte istoria le povestește. Pe lîngă împărații Franciei și a Rusiei, marele duce Constantin, principele Guillaume de Prusia, regele de Saxa, au mai fost venit în Erfurt, regele Bavariei și a Wurtembergului, regele și regina Westfaliei, principele primat cancelarul confederațiunei, marele duce și marea ducesă de Bad, duci de Hessa, Darmstadt, de Weimar, de Saxa-Gotha, D'Oldenburg, de Mecklemburg-Strelitz și Mecklemburg-Schwerin și o mulțime de alți, ce ar fi fôrte lung ca să-i enumerăm, cu șambelanii și miniștrii lor (1). Ei prînzau în fie-care zi la împăratul, așezați fie-care după rangul ce-l aveau ; sara mergeau la spectacol într'o sală de teatru anume reparată și decorată pentru această solemnitate. După teatru, lumea această înaltă petrecea la împăratul Rusiei. Napoleon simțind că Alexandru

(1) După istoricul italian *Cantu*, Erfurtul devenise o Curte umplută cu suverani vasali. Patru regi, douăzeci și șapte de principii, doi mari duci, șapte duci cu familiile lor și un număr infinit de comiți, baroni, de mareșali : toți aceștia formau o brîlantă aureolă în jurul monarhului francez.

nu prea aude bine, a fost dispus să se facă o estradă la locul pe care orchestra î'l ocupă în teatrele moderne, și acolo ambi împărați ședeau la spectacol pe două fotolii care-î puneau foarte în evidență. La dreapta, la stânga, erau scaune pentru regi. La spete, din dărăptul suveranilor, adecă în parter, se găseau principii, miniștrii, generalii, ceea ce-au făcut pe lume să zică atât de dese ori că la Erfurt era *un parter de regi*. La ultima reprezentațiune când se juca «*Edip*» un fapt singular puse pe auditoriu și în mirare și într'o mare bucurie sufletească. La versul din *Edip* :

„*L'amitié d'un grand homme est un bienfait des Dieux,*
(Amicia unui mare om este o bine-facere zeiască),
Alexandru, în semn de cea mai dulce și mai amabilă
lingușire, strînsă cu putere mîna lui Napoleon, așa ca
toți spectatorii să-l vadă.

Avea dreptate despotul de la nord să strîngă mîna lui Napoleon, căci un dar ca Valachia și Moldova nu se găsește în toate zilele, nici pe toate drumurile.

De zece zile monarhii se găseau la Erfurt și înțelegerea intervenită între dînșii trebuia să fie redactată, lucru ce nu prea era ușor, din cauză că pe de o parte, Alexandru nu mai putea de dorul să pună pe dată ghiara pe Valachia și Moldova, iar pe de alta, și Napoleon avea interes ca darul acesta se nu fie încă cunoscut și transcris în registrele internaționale ale Porței și ale celorlalte State. Pentru ca bunul traiu, cheful și bucuria în care petreceau

la Erfurt, să nu fie turburate prin niște discuțiuni de amănunte, ambii suverani conveniră să lase miniștrilor lor *de Romanzoff* și *de Champagny* grija de a redacta convențiunea care avea să conțină noile lor rezoluțiuni. Spre a lassa toată liniștea și libertatea de gândire diplomaților, inițiați în înțelegerile dintre dânsii, ambii suverani plecară în ziua de 6 Octomb. spre a petrece două zile la Curtea de Weimar, unde sărbători strălucite îi așteptau de mai multe zile. Miniștrii *de Romanzoff* și *de Champagny* remaseră, așa dar, ochi la ochi, și față în față, spre a procede la opera importantă ce li s'a fost încredințat.

Scrisorile lui *de Champagny* către Imperatul Napoleon, lectorele le va găsi la finele acestui studiu spre a le ceti în tótă întregimea lor. Și deci, după documentele cele mai autentice, Thiers, povestesc intrevederile dintre *Romanzoff* și *de Champagny*.

Redacțiunea tractatului dintre ambii împărați nu prezenta nici o dificultate, căci, după cum am spus, înțelegerea era deja stabilită între dînșii. Asupra unui punct important numai acordul părea dificil. Napoleon, concedând *positiv* și *imediat* Rusiei Moldova și Valahia, vroia ca Rusia să amâe câteva săptămâni, și să nu facă nici o comunicare Porței. Se temea Napoleon, ca Poarta Otomană aflând soarta ce i se pregătește, să nu se arunce în brațele Englierei, care unindu-se cu Spania, Austria, Turcia, o nouă luptă să nu se încingă. Amînarea comunicațiunelor, avea deci, de scop, ca pe cale diplomatică, să negocieze în această privință cu Anglia. Clauza

această adițională, de amânare pentru câte-va septămâni, 'l scotea, înse, din sărite pe Romanzoff, care nici vroea să audă despre vre-o amânare.

„De 15 luni—striga Romanzoff lui Champagny—*Francia ne tot poartă cu vorba. Dacă ea n'ar fi stăruit de noi, de mult ne-am fi înaintat spre Balcani, și silit pe Turcia să ne cedeze provinciile, pe care nici este mai mult capabilă de a le reținea, sau de a le guverna. Cu toată opozițiunea ce ni se face în St. Petersburg, cu toate sinistrele pronostice, cu mari sacrificii de demnitate, noi iată-ne c'am venit la Erfurt, numai spre a face să înceteze acest statu quo desolant*“.

În zadar de Champagny, ruga pe bătrânul Romanzoff să se liniștească; căci nu-i vorba de cât de o întârziere de câte-va septămâni, spațiul de timp necesariu, pentru ca curierii să se ducă și să se întoarcă de la Londra, cu răspunsul că Anglia aderă sau nu la o negociare.

În zădar își batea gura de Champagny, de Romanzoff, cu ochii în lacrimi, striga ministrului francez: „*Pentru Dumnezeu! încetați de a ne duce dintr'o amânare în alta, căci noi, nu vă impunem nici o amânare, nici pentru interesul care'l aveți la Madrid, nici pentru acel de la Roma. Pentru ce să ne siliți să pacientăm până'n momentul în care negociarea cu Anglia nu va prezenta nici o speranță de reușită? Nu știți, iubite coleg, c'au fost negociațiuni cari au durat ani? Ar trebui, deci, după dorința d-tale, să rămânem ani întregi în stare de armistițiu cu Turcii?*»

Bătrânul muscal, avea, se vede, un presimțiment

că de se va mai face încă o amânare, prada după care umbla, cu atâta ardoare și nerăbdare, n'are să-i mai cadă în palmă. *De Champagny*, văzând că colegul seu, î'și face din achizițiunea Moldovei și Valahiei gloria bătrînețelor sale, și că, cu nici un chip nu poate dobândi amânarea dorită, crezu cu cale să aștepte întoarcerea âmbilor monarhi, și să lese pe Impăratul Francezilor să esercite ascendentul seu personal, asupra Impăratului Rusiei, spre a obține de la dânsul, admisiunea în tratat a unei precauțiuni, considerată ca indispensabilă.

Intorși la Erfurt, amândoi suveranii reîncepură convorbirile lor, și Napoleon isbuti, în fine, se calmeze puțin impaciența lui Alexandru.

«*Vezi*—zice Napoleon lui de Champagny — *de câștigă și tu ceva pe lângă Romanzoff*». Vroia monarhul francez să mulțumească pe junele seu aliat, căci politica sa actuală o răzema pe alianța cu Rusia, alianță pe care voea se o pună în văzul tuturoră că există pentru pace ca și pentru resbel.

De 15 zile pitreceau și benchetuiau împreună monarhiile, și ultimele dificultăți de redacțiune tot nu erau încă rezolvate. Ambii împărați convin, la urma urmei, se dee miniștrilor lor respectivi de Romanzoff și de Champagny autorizarea de a încheia definitivă convențiune. Ast-feliu. în ziua de 12 Octombre, âmbii diplomați conveniră asupra convențiunei următoare, care trebuia să rămâe acoperită de cel mai profund secret.

Ascultați-o, Români, cetiți-o cu luare aminte; căci,

strălucita Întrunire de la Erfurt, ca și cea de la Tilsit, bancheturile, spectacolile, serbările grandioase n'au avut alt scop, de cât să ne dea jertfă Colosului de la Nord. Ascultați-o, Români, și voi mai cu samă popoare oprimate; căci, voi sunteți acele, care plătiți și astăzi luxul și grandoarea despoților omenirei, și precum o dinioară *Voltaire* exorta pe principii creștini, ca să iee arma'n mână contra barbarilor Turci, tot așa și eu, cetățean al unui Stat mic, până mai ieri oprimat și precupețit, vă strig vouă, popoare oprimate: Sculați-vă cu tótele în'picioare! Nu vă mai varsați sângele vostru pentru asupritorii voștri, ci mai bine dați mâna cu micile State spre a opune o stavilă formidabilă ambițiunilor și poftelor nelegiuite ale Statelor celor mari, care numai pentru o vană ambițiune de a'și susțiunea rangul lor de mărire și de impilare, calcă în picioare și principiile de libertate și acele de independență a popoarelor !

Ascultați și cetiți cu atențiune, frați români, și voi popoare oprimate, convențiunea dintre Napoleon și Alexandru al Rusiei, căci de niște asemenea convențiuni monstruoase, pe unile din Statele cele mari și astăzi le cred capabile ca să le încheie.

Traduc această monstruoasă convențiune, în litere mari, pentru ca așa de-a-pururea să rămână gravată în memoria noastră.

Convențiunea de la Erfurt.

„Impărații Franciei și a Rusiei reînnoesc alianța lor, într'un mod solemn, și se leagă a face în comun, sau pacea sau resbelul.

„Orî ce propunere se va face unuia dintre aceste două puteri, pe dată va trebui să fie comunicată celeilalte; și, să nu se dea de cât un răspuns comun, după o prealabilă înțelegere ce vor avea între ele.

„Ambii Impărați convin de a adresa Engliterei o propunere solemnă de pace, propunere imediată, publică și pe cât se poate de strălucită, spre a face ast-fel din partea Cabinetului Britanic, ca refuzul să îi fie cel mai dificil.

„Baza negociațiunilor va trebui să fie *uti possidetis*.

„Franța nu va trebui să consimtă de cât la o pace care ar asigura Rusiei, Finlanda, Valahia și Moldova.

„Imediat după iscălirea convențiunei, Rusia va putea începe pe lângă Poarta, demarșele necesare, spre a obține, prin pace sau prin resbel, amândouă provinciile de la Dunărea; dar plenipotențiarii—și aceasta era transacțiunea convenită asupra punctului principal,—plenipotențiarii și agenții ambelor puteri, se vor înțelege asupra limbajului de ținut, spre a nu compromite amicitia ce există între Franția și Poarta.

„Mai mult, dacă, pentru achizițiunea provinciilor de la Dunărea, Rusia ar întâlni pe Austria ca inamică armată, sau dacă, pentru ceea ce-ar face din partea ei în Italia și în Spania, Franția ar fi expusă la o rup-tură cu Austria, Franția și Rusia vor pune la un loc contingentele lor de forțe, contra acestei puteri, și vor face un resbel comun.

„In fine, dacă resbelul și nu pacea, s'ar naște, după conferența din Erfurt, ambii împărați convin de a se revedea în spațiul de un an“.

Iată redacțiunea convențiunei din dimineța zilei de 12 Octombree. Frasa ambiguă asupra precauțiunilor de observat spre a nu turbura unirea existentă între Franța și Poarta, era un mijloc de a scuti pe Rusia de orî ce soroc, și de a face ca nu în mod brusc să se trateze chestiunea la Constantinopole și ast-feliu, din chiar debutul lor, negociațiunile ce aveau a se întreprinde la Londra se devină imposibile.

Abia de Romanzoff smulse din mânele ministrului francez prada aceasta atât de mult dorită, și el și voea să-și asigure posesiunea definitivă obținînd iscăliturile, pe dată, fără cea mai mică întârziere. Trebueau, cu toate aceste, transcrise două copii de pe acest nou tratat secret. Bătrînul diplomat muscal n'a avut paciența se aștepte ca să se transcrie aceste acte în cancelaria d-lui de Champagny, și spre mai multă celeritate se pune de scoate copiile la dînsul a casă.

O dată copiile scoase, frumos scrise, în fuga mare se dusă după amiază-zi la de Champagny ca să le iscălească, de unde apoi, nebun de bucurie, aieargă la stăpînul seu, spre a le duce peșcheș.

Din cele ce preced, lectorele vede că întreviderea de la Erfurt, și-a fost ajuns scopul seî ; âmbii împarați erau de acord : Alexandru credea, în fine, că ține Valachia și Moldova ; Napoleon credea că-l ține pe junele împarat, destul de legat pentru ca să nu mai fie posibilă nici o coalițiune, destul de adormit pentru ca să nu mai aibă nimic de temut din partea Austriei până la primavara viitoare. El spera chiar

că pacea va putea să se facă numai pentru că s'a format această strînsă alianță, public proclamată, între cele mai mari două împărății din univers.

Ambii monarhi păreau acum la lumea toată perfect mulțumiți unul de altul. Dênșii convin ca negociațiunea cu Englitera să se urmeze cu celeritate, și demarșele pe lângă Poarta să nu fie întârziate. In realizarea acestui scop, se decide ca de Romanzoff să meargă singur la Paris, cu missiune de a primi responsurile, de a face replicele, fără alt soroc, de cât timpul necesariu de a merge de la Londra la Paris. Napoleon se pune de redactează chiar în Erfurt cu propria sa mână, scrisoarea comună către Regele Engliterei, care trebuia să fie iscălită de ambii Impărați, precum și notele în sprijinul acestei scrisori, așa că nici o întâzriere să mai poată avea loc.

Nu pot termina povestirea de la Erfurt, fără de a mai spune că ambii monarhi au mai stat în Erfurt încă două zile, până'n ziua de 14 Octombree, distribuind fie-care dintre ei presenturi, decorațiuni, portrete, tabachere și diamante. Pe *Tolstoy*, ambasadorele Rusiei la Paris, ca să'l mângâe c'a fost revocat din funcțiunile sale, Napoleon, îi dăruește porțelanuri de Sèvre și tapiseriile de Gobellini, de care s'a fost servit în locuința sa de la Erfurt.

In fine, în ziua de 14 Octombree, dimineață, Alexandru și Napoleon călări, eșiră din Erfurt, tot în alaiul și ceremonialul cu care au întrat, și se despărțiră, unul mergând la Petersburg, altul la Paris, după că s'au îmbrățoșat și sărutat ca niște adevărați

frați de cruce, unul cu gândul că va domni, de aci înainte, în suveran absolut, în Orient, și celalalt că întreg Occidentul îl are acum supus pé vecinicie la picioarele sale.

§ III.

Critica istoricilor și reflexiunile scriitorului.

Iată, frați români, după prima alianță Franco-rusă, principatele Dunărene, Moldova și Valachia, Regatul României de astăzi, făcut „*dar*“ împăratului tuturor Russiilor, ca gratificare pentru concursul ce despotul de la Nord îl dădea despotului de la Apus, în realizarea planurilor sale de a detrona pe Burboni din Spania, și de a crea o monarhie universală.

Dacă ne-am întreba : Cu ce drept Napoleon dispunea de noi și ne dădea ca pe-o *turmă de vite* (1) Împăratului rus, ce ne-ar responde oare diplomația franceză ?

Asupra întâlnirii și alianței monstruoase de la Tilsit și Erfurt mă cred datoriu se reproduc. în primul loc, judecata și strigătul de indignare a unui istoric francez *Armand Lefebvre*, de altmintrelea mare admirator a lui Napoleon :

„Nici odată combinațiunile *forței materiale* n'au biruit cu mai multă audacie principiile de *drept* și de *ecitate*. Nici o dată nu s'a văzut puteri umane

---

(1) Espresiunile aceste le împrumut de la *Talleyrand*, marele diplomat francez.

dispunând cu o autoritate mai arbitrară despre destinele popoarelor, violând, c'un mai îngrozitoriu cinism această morală vulgară care te oprește să sacrifici pe amicul care ți'a fost devotat, și care s'a încrezut în jurămintele tale. *Intreg sufletul nostru* se revoltă la priveliștea acestor doi suverani, cei mai puternici din această lume, ieri dușmani ne'mblânziți, aliați astăzi, întrăbuințând ca ciment la unirea lor *ingratitudea* și *nelealitatea*, cedându-și mutual, după exemplul triumvirilor romani, bunurile aliaților lor, ale chiar acelor aliați, pe care o dinioară i-au fost smuls din repaos și i-au fost tras cu violență după dênșii, și pe urma lor, în arena luptelor"(1).

Din scenele de la Tilsit și Erfut mai culegem și un alt învățământ, zice Laurent, savantul juriconsult și filosof belgian. Ascultați-l, frați români, și voi popoare subjugate :

„O națiune mare și puternică, se dădu pe mâna unui om de la care își așteapta salvarea sa. Iluziunea Franciei câștigă până și pe dușmanii sei. Am văzut, în adevăr, pe Germani, aruncându-se în brațele lui Napoleon, salutându-l ca pe salvatorele lor. Când Tilsit și Erfurt arată pe Europa la picioarele lui Napoleon, istoricii condamnă și veștejesc ambițiunea nemăsurată a acestui om. Dar, istoricii ar face mai bine se zică popoarelor, la fie-care ocaziune, ca ele să se salveze prin ele însăși, și să-și facă ele singure destinata lor. Se zică și să repete că libertatea este prima condițiune de salvare ! Se'nvețe pe popoare că libertatea are de apărătoriu dreptul ! Să le predice ne'ncetat de a nu sacrifica dreptul și libertatea nici pentru deliciale repaosului, nici pentru gloria armelor ! Să le arăte că liniștea fără de libertate

(1) Histoire des Cabinets de l'Europe, tom. III pag. 114.

conduce la moarte și la putrezire, că cuceririle care violează drepturile națiunelor cucerite compromis încă și mai mult drepturile cuceritorilor ! La Tilsit și Erfurt, Franția întuneca ochii lumii prin strălucirea măririi sale : câți-va ani trec numai, și ea este încălcată, dismembrată“.

N'acuz nici pe poporul francez, nici pe poporul rus, pentru monstruosul pact de la Tilsit și Erfurt. N'acuz pe aceste popoare cu toate că ele, în definitiv, au plătit, plătesc și vor plăti greșelile, ambițiunile și nebuniile capilor și conducătorilor lor. Nu le acuz, căci ele nu sunt vinovate. Din contra, recunosc că poporul rus cel dintâi, și apoi poporul francez mai pe urmă sub Napoleon al 3-le au contribuit mult la renașterea noastră cu toate eforturile și obstacolele ce Austriacii ni le puneau în cale spre dobândirea drepturilor noastre. Cu toții, deci, câtă să avem un simțiment de recunoștință, de simpatie, și pentru poporul rus și pentru poporul francez. Dar se fie bine înțeles, că în momentul când Franția și cu Rusia ar fi în plecare de a ne sacrifica ca națiune, numai spre a'și face interesele lor de ambițiune sau de mărire o ! atuncia simțimintele noastre de recunoștință și de simpatie într'o clipă preface-se-vor în nebulie furioasă, iar cuvintele de indignare, țipetele de disperare ne mai găsindu-și nici o margine, toți vom fi ca un singur om spre a ne apăra legea și pământul nostru strămoșesc.

Am zis în chiar primele rënduri a le studiului meu că alianța *franco-rusă* mă face să tremur de frică,

și cred că pactul monstruos de la Tilsit și Erfurt justifică în de ajuns temerile mele.

Și'n adevăr, dacă în epoca când Franția se găsea în apogeul mărireii sale, genialul ei șef nu și-a fost făcut nici un scrupul ca să ne arunce pradă Țărului tuturor Russiilor, ce putem spera, astăzi, după ultimul resbel franco-german, când ea trăește umilită și mutilată prin perderea a două mari provincii, și ea nu se gândește decât să'și redobândească și vechea ei influență politică și provinciile perdate?

Mintea mea de român, zilnic, se tot întrebă :

Oare Franția republicană din 1891, și-ar face ea un scrupul de a dispune de noi, și a ne ceda Rusiei, în schimbul concursului ce ea l'ar avea de la Ruși ca să'și redobândească Alsața și Lorena ?

Drag î'mi este poporul francez, știu că ideile mari și generoase purced mai totdeauna din sinul seu; știu, după cum o zice și istoricul german *Jean Müller*, că de la Romani, nici o altă națiune n'au avut influența pe care națiunea franceză a avut'o în lume; știu că Franția este aceea care a respândit științele și artele în toate țerile ; știu că acest popor predestinat a fost ca se dee la pământ putredul și rosul de vermi edificiu a regalității de drept divin și a vechii societăți, inaugurând prin marea sa Revoluțiune o nouă eră pentru omenire ; știu că chiar Germania datorește Franției civilizațiunea sa ; le știu toate aceste, și totuși, în fața propunerei acestia :

„*Dacă Russia ajută pe Franția a'și redobândi Alsața și Lorena, fie pe cale de pace, fie pe cale de*

resbel, Franția la rândul ei, lasă pe Rusia să-și aibă mâna liberă în Orient, se lucreze în suveran arbitru...

În fața acestei propunerii, frica mea cea mare este, că : Franția republicană, în egoismul ei, întocmai ca și Franția imperială, ne sacrifică ca pe-un puiu de găină, lăsând sarcina istoricilor și filosofilor se facă și pentru noi, ceea ce-au făcut pentru nenorocita Polonie, adică: de a critica cu severitate și de a califica de *asasinat* cedarea unui popor plin de viață, inteligent și viteaz, cu o misiune providențială de'mplinit la gurile Dunărei.

Rusia, la rândul ei, pe de-o parte spre a pune în Orient o stavilă influenței mereu crescânde a Germaniei, ce merge mână în mână cu Austria și Italia; și pe de alta, spre ași avea drumul deschis spre Constantinopol, aducându-și aminte că prin sângele și banii seî au contribuit mult ca să scăpăm de jugul turcesc ; aducându-și aminte că ne-a înzestrat cu Reglementul Organic în care prevăzută a fost chiar Unirea Principatelor ; aducându-și aminte de cuvintele Contelui de Nesserlode din 1814 că *Țării ruși pe baza principiilor religiunii creștine au căutat să stabilească în lume și în raporturile internaționale ordinea politică și cea socială* ; aducându-și aminte că după resbelul ruso-turc, în calitate de *aliat*, prin o imperceptibilă deviare de la perfecțiunea evangelică, fericitul întru adormire, repositul Țăr ne-a luat Besarabia, os din oasele noastre și trup din trupul nostru ...; aducându-și aminte că toate aceste fapte nu se pot șterge .... în nobilul scop de a repara injusti-

ția comisă, și spre a face se'nceteze doliul din inima noastră după Besarabia, actualul Țar, în simțimintele sale de caritate creștină, ne va invita să ne unim de bună voe cu sora noastră Besarabia spre a forma ast-feliu un Regat-unit cu imperiul Rus, unde „*este locul de verdeață, locul de odihnă, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit*“ (1), adecă să ne deschiză porțile cele mari ale mormântului naționalității române.

Un asemenea *Regat-unit la Imperiul Rus*, n'ar fi un ce nou în istoria omenirei. În adevăr, Alexandru I-iu al Rusiei „*considerând împărțeala Poloniei ca un atentat a căruia consecințe morale n'au încetat să apese asupra Europei ; considerând că era onest și politic de a repara un asemenea atentat : Alexandru I-iu a format din provinciile poloneze lăsate Rusiei, prin tratatul de Viena un regat Polon-unit la Imperiul Rus*. Scrisoarea Țarului, din 30 April 1815, adresată Președintelui Senatului din Varșovia merită să fie amintită, căci în ea citim următoarele cuvinte : „*Luând titlul de rege a Poloniei, am voit se satisfac dorința exprimată de națiune. Regatul Poloniei va fi unit la Imperiul rus prin titlurile propriei sale constituțiuni, pe care doresc se'ntemeiez fericirea țerei. Dacă marele interes a repaosului general n'a permis cu toți Polonezii să fie uniți sub același sceptru, m'am silit cel puțin se'ndulcesc, pe cât a fost cu putință, rigorile separațiunei lor, și de a obține ca*

---

(1) Cuvintele aceste le auzim la ceremonia de înmormântare a creștinilor de răsărit.

pretutindinea Polonezii să se potă bucura, pe cât posibil va fi, de naționalitatea lor“. Istoria, din nenorocire, înse, ne spune că un asemenea regat s'a terminat — lucru ce prevăzut a fost încă din ziua proclamării sale — prin o revoluțiune care a avut ca ultim rezultat anexarea Poloniei la puternicul imperiu moscovit!

Dar să'ncetez cu reflexiunile și profețiile aceste, și să mă'ntorc cu fața la capitala Imperiului Ottoman, după care suspină și Tripla alianță și Alianța Franco-rusă.

Constantinopolul ! Constantinopolul ! este imperiul lumii ! a zis Napoleon cel Mare, și în această privință controversă în lumea diplomatică nu există de loc.

A tot puternica Rusie suspină de mult după cetatea sântului Constantin, iar Germania braț la braț cu Austria se măgulesc cu credința că, cu timpul, vor isbuti se pună mâna dacă nu pe Constantinopolul întreg, dar cel puțin pe suburbia din Constantinopol, pe care Alexandru în glumă o numea *limba mătעי*.

Dar, spre a străbate în toată siguranța, dacă nu până în centrul Constantinopolului, cel puțin până la *limba mătעי*, micul Stătuleț român, cu brava sa armată, întocmai ca un paiu stă în ochiul și al rusului, și a germanului, și al austriacului. Altă dată, și nu mai departe de cât pe la'nceputul secolului, despoții cei mai puternici din Europa prin pacte monstruoase ca cele de la Tilsit și Erfurt umblau se pună mâna pe noi; dênșii ne negociau și ne precupețeau întocmai după cum se negociază și se bate

palma într'un bâlcu pentru o cireadă de boi, ce sunt din partea unora de vândut, iar din partea altora de cumpărat !... Și, precum boii merg, din stăpân în stăpân, fără de rezistență, duși fiind cu bâta de dinapoï, tot așa, și curat ca pe o turmă de vite, piosul bătrân Romanzoff credea că are să ne ducă de dinapoï ne băuți și ne mâncați, în pravoslavnică Russie. Din fericire înse, în anul mântuirii 1891, cirezile cu boi au prins nu numai la limbă, dar ele boncălăind, știu încă să și împungă până ce țîșnește sângele !.. Astăzi, în anul de grație 1891, despoții, să fie bine convinși, că nu pot mai mult dispune de provinciile Dunărene, după cum ar dispune de dobitocele de prin bâlciuri...

Cu arma la braț, avem și noi Români o misiune la Dunărea, avem și noi un vis de aur, avem și noi o datorie morală de'mplinit : *acea de a contopi într'un singur Stat mare și puternic toate elementele gîteï latine, pribegite și trăitoare pe la neamuri străine.* Și dar, într'un moment de conflagațiune europeană, nu vom putea privi cu brațele încrucișate asupra și împilarea ce se face fraților noștri de un sânge, de o credință și de o limbă cu noi : Desonoarea și disprețul nu numai a copiilor și urmașilor noștri, dar și a omenirii întregi, l'am merita, dacă astăzi, ca Stat liber și independent, în alianța defensivă și ofensivă ce am face-o cu Statele cele mari, nu ne-am povățui și de idealul nostru, care este, a ne îndeplini datoria morală de a scoate de sub robia străinului, pe acei ce sunt frații noștri drepti și legitimi, și dintre cari pe unii îi vedem batjocoriți în toate

chipurile până și de descendenții selbaticilor Huni. Dar să opresc condeiul în loc, căci până în momentul ce scriu aceste linii, lumea nu cunoaște dacă există vr'un tratat formal de alianță ofensivă și defensivă între Franția și Russia. Și deci, neexistând tratat, se mă las de reul obicei de a'mi obosi mințea, discutând și raționând în domeniul de pure conjecturi, și prin aceasta se indispun și pe Puterile cele mari și pe diplomații care le reprezintă pe lângă majestatea Sa Regele Carol. De D-zeu ca temerile și reflexiunile mele asupra primei și celei de a doua alianțe franco-russe, viitorul să le desmintă spre gloria și a națiunei franceze și a națiunei ruse.

Trec acum cu studiul meu la *Tripla alianță*. Mai nainte, înse, voi deschide o paranteză la adresa d-lui *E. de Cyon*, autorele unei cărți intitulate: *Studii politice, Russia contimpurană*.

§ IV.

CRITICA

Studiilor politice ale d-lui E. de Cyon

INTITULATE

„RUSSIA CONTIMPURANA“

Abiã apucasem să pun sub tipariu studiile mele politice asupra primei și secundeii alianțe franco-russe, și, din întâmplare î'mi cade în mână o carte intitulată: „*Russia contimpurană, studii politice* de d-l *E de Cyon*.”

Ca român, m'am crezut datoriu se deschid această carte, și se mă conving prin mine însumi despre vastele cunoștinți, cum și despre soliditatea cugetărilor acestui scriitoriu.

Iată, după o repede cetire, ce părere mi-am format despre autore și despre studiile sale politice asupra *Russiei Contimpurane* :

Ruso-fil *nec plus ultra*, și admirator la culme a ilustrului publicist panslavist *Mihail Katkof*, memoriei căruia își închină toate cugetările științifice, politice, filosofice și istorice, acest scriitoriu este așa de puternic convins despre bunătățile și beneficiile *puterei absolute* pe care o esercită Țarul tuturor Rusiilor, în cât, în naiva sa convicțiune, profetizază că nu se vor împlini o sută de ani și Europa va fi sau autocrată sau anarhistă !! ..

Îl reproduc, traducându'l cuvânt din cuvânt :

«Russia, nouă sosită între puterile Europeene, a avut rara fericire de a'și conserva intact guvernământul seu seculariu; ea a fost preservată de esperiențele revoluționare și de catastrofele ce ele aduc după dênsele. A avut și ea scurtele sale momente de ametală, dar rațiunea n'a întârziat să vină la locul ei și echilibrul să se restabilească. Nu acuma când nebunia centenară începe a se răsiți în Occident, când toate spiritele clar-vězetoare înțeleg, că perseverând în calea urmată, Statele ar ajunge la prăpăști în care civilizațiunea întreagă s'ar îneca, și că numai un guvern tare, puternic înarmat și profund pătruns de simțimântul datoriilor sale, poate numai salva lumea de anarhie; și dar, nu într'un asemenea moment autocrația russă ar putea cugeta la o abdicare. Cu totul din contra. Ea are o misiune înaltă și nobilă de îndeplinit. Ei incumbă sarcina de a proba că o putere ereditară, absolută, eșită din măruntaele națiunei

a căria faze în propria sa dezvoltare, ea le-a urmat, având conștiința obligațiilor inerente autorității, că o atare putere este perfect compatibilă cu toate progresele binefăcătoare, cu toate libertățile civile necesare, că ea este cea mai bună pavază a drepturilor tuturor, instituțiunea politică cea mai aptă a protege pe cei slabi și a ameliora soarta dismoștenitorilor; că planând pe de-asupra tuturor diviziunilor intestine, a tuturor poftelor individuale, această putere personifică mai bine decât orî care alta justiția pe pămînt. Un suveran autocrat fidel misiunii sale, n'are decât a vedea, a ști și a voi, pentru a putea; nu depinde decât de el, de a fi mare și de a face binele.

«Înțelept aplicate, principiile autocratice, ale căria linii generale venim să le schițăm, vor face ca misiunea suveranului să fie, dacă nu lesnicioasă, cel puțin executabilă. De mult timp autocrații ruși au avut înțelepciunea se renunța la rolul ingrât de a fi gendarmii Europei. Li-au un ce mai bun de făcut: să-și facă poporul lor mare și fericit, să fie tari, justii și marinimoși—și ast'felu, dênșii vor servi de exemplu.

«Nu vor trece o sută de ani și Europa va fi sau autocrată sau anarhistă».

Cetînd aceste linii, dacă nu m'ași teme se supăr auzul maestății sale Țarului tuturor Russiilor, mai c'ași zice: profetie pentru profetie, nu vor trece o sută de ani și vastul Imperiu Rus sau se va dărâma, sau salutarele principii ale marelui Revoluțiunii franceze, care au făcut și fac jurul lumii, se vor introduce și în el; și ast'felu, *Murseileza* poporului francez din simplă călătoare și vremelnică trecătoare, va dobîndi marea naturalizare pe malurile Nevei, după cum a dobîndit-o și pe malurile Dâmboviței.

Cât pentru critica ce merită *principiile de autocrație și despotismul Țarului* pe care d. de Cyon îl

profetizază ca pe-un ideal de guvernământ, î'mi va da voie să'l invit ca să cetească opera lui Frideric II intitulată „*Considerațiuni asupra stărei prezente a corpului politic al Europei*“. Din această scriere d. E. de Cyon se va convinge că regii absoluți nu sunt de loc măguliți și idealizați. Las, deci, cuvântul marelui rege prussac :

„Principii cred că D-zeu a creat espres și prin o atențiune cu totul particulară pentru grandoarea lor, fericirea și orgoliul lor, această mulțime de oameni a căror salvare li este încredințată, și că supușii lor nu sunt destinați decât de a fi instrumentele pasiunilor lor nemăsurate. Din moment ce principiul de la care pleacă cineva este fals, consecințele nu pot fi decât vicioase la infinit; de aice, amorul acest nemăsurat pentru falșa glorie, de aice dorința aceasta arzătoare de a invada totul, de aice trândăvia principilor, orgoliul lor, injustiția lor, tirania lor, și toate aceste vicii care degradă natura umană. Bine-voiască principii să se urce cu mintea până la scopul instituțiunei lor, și la moment dênșii vor videa că acest rang, despre care dênșii sunt așa de geloși, că înălțarea lor nu e decât opera popoarelor; căci, aceste miș și miș de oameni peste care domnesc nu s'au făcut sclaviți unui singur om, în scopul numai de a'l face mai puternic, nici spre a fi jucăriile capriciilor și fanteziilor sale, dar dênșii au ales pe acela din sinul lor, pe care l'au crezut a fi cel mai just spre a'i governa, cel mai bun spre a le servi de părinte, cel mai uman spre a compătimi la nenorocirile lor și a le ușura, cel mai viteaz spre a'i apara contra dusmanilor .... Soveranul, departe de a fi stăpânul absolut al popoarelor, care sunt sub dominațiunea sa, nu este decât primul servitoriu al popoarelor“.

Și când din istoria omenirei culegem la fie-care

pas învățătura aceasta că popoarele trebuiesc să se deprindă *a vedea, a gândi și a lucra* prin ele înșile, iată pe d. *E. de Cyon* că ne îndeamnă să ne punem capul sub a tot-puternicia Țarului pentru ca el numai *se vază, se gândească și să lucreze pentru noi toți...* Pentru D-zeu! Unde elevul lui Katkof, găsește garanția că acela care nu întâlnește cea mai mică pedică la voința sa, va voi și va face în totdeauna binele? Mă aștept, ca publicistul acesta, format la școala lui Katkof, în studiile sale politice ulterioare să ne recomânde, cum zicea odată *Boileau* despre Ludvic al XIV-lea „*ca se urmăm ordonanțele Țarului rusec, chiar și în medicină*“ (Pour moi, je suis persuadé qu'il fait bon de suivre ses ordonnances, en fait même de médecine).

La un scriitoriu care pretinde că cugetă și are o asemenea credință despre *puterea absolută*, pe care o mai profetizază că va deveni idealul omenirei, ușor înțelege lectorele că salutarul *principiu al naționalităților* nu poate intra în crierul seu filosofico-politic.

Vorbind despre alianța de astăzi dintre Franția și Russia pe care o proclamă ca foarte naturală, dl. *E. de Cyon*, regretă că nu s'a putut realiza giganticalul plan de împărțala lumii între Russia și Franția, așa după cum acest plan a fost întocmit la Tilsit între Napoleon cel mare și Alexandru I-iu al Russiei.

Lectorele care cunoaște critica istoricilor și cugetătorilor asupra monstruoasei convențiunii de la Tilsit și Erfurt, știe ce preț se dee bocetelor d-lui *E de Cyon*, că lumea n'a putut să se împartă între

amândoi despoții, Rusia se aibă Orientul, iar Fran-
cia Occidentul.

„Din nenorocire — zice la pag. 170 din opera
sa „înțelegerile personale și secrete între ambii împerați
n'au fost formate în scris; așăși, cu toată sinceritatea
părților contractante și ferma lor dorință de a le asi-
gura esecutiunea, aceste convențiuni fură apoi, după un
forte scurt timp, reduse la nimica prin întrigile neami-
cilor, și mai cu samă prin greșelile, înepțiile și
trădările propriilor lor diplomați.“

Și pe cine credeți că aruncă vina că nu s'a rea-
lizat chimera de împarțala lunei între ambii acești
monarhi absoluți? Pe diplomații *Tolstoy, Savary*
și *Caulaincourt*!

Cunostințele istorice și cugetările filosofice a le
acestui scriitoriu le-am primit sub beneficiu de in-
ventariu nu numai de când am cetit liniile aceste,
dar mai cu samă și de când ne mai spune în studiile
sale politice că „*Basarabia este o țară rusască, și*
tratatul de Berlin n'a făcut alta decât se repara in-
justiția facută de tratatul de Paris!!

Rusofilul scriitoriu și la culme admirator a
marelui patriot rus *Katkov, d. E. de Cyon* este atât
de 'nfocat și de convins partizan al Alianței franco-
ruse, încât tratează pe acei ce nu 'mpărtășesc modul
seu de a videa, de omeni pōlitici cu viderea îngustă.

lată cum se exprimă la pag. 224 :

„Francia și cu Russia unite prin un tratat de
alianță pur defensivă, vizând uniceamente un atac din
partea Germaniei, cine va cuteza se discarce de aci

înainte o singură pușcă fără permisiunea lor? Dacă pacea actuală este precară, dacă teama de o conflagrațiune generală apasă așa de greu asupra Europei, rațiunea despre aceasta este foarte simplă, și anume că înțelegerea franco-rusă nu'î încă sigilată printr'un tratat formal.

„Cât timp Berlinul se va măguli cu credința de a putea deslipi pe Rusia de la o înțelegere cu Franția, amenințările resbelului nu vor înceta, și Italia va continua a se ruina prin înarmări în speranța de a se desdauna din bogata prada de resbel pe care principele de Bismarck i-a arătat'o că o va găsi în Franția. Cât timp stângăciile cabinetelor franceze vor lasa a se presupune în Europa, că Franția va putea într'o zi să se facă complicele și vasala Germaniei, Austro-Ungaria se va ruina și ea prin înarmări motivate pe speranța unor viitoare cuceriri în Polonia și în Balcani. În ziua, înse, când un tratat de alianță defensivă franco-rusă va fi iscălit și dat în cunoștința publică, Austria și Italia nu vor mai spera că se vor putea într'o zi despăgubi de cheltuelile ce le fac cu înarmările — și pacea Europei va fi asigurată“.

Sînt departe de a crede că prin alianța franco-rusă pacea Europei este asigurată.

După mine, această alianță precipită și va precipita revendicările legitime ale națiunilor asasinat și oprimate de puternica Russie, mână în mână cu Germania și Austria.

In capitolul intitulat : «*Înțelegerea franco-rusă*

și *Austro-Ungaria*» dându'și osteneală a dovedi că Russia în tot-deauna a fost amica și aliata cea mai fidelă a Imperiului Austriac, și prin urmare, pe această putere oamenii politici din Franca și Russia trebuiesc să și-o atragă, singura scapare a Austro-Ungariei și a dinastiei Habsburgice fiind în alipirea Austriei la alianța franco-rusă, d. *E. de Cyon* găsește foarte firesc și just ca Țarul se fie protectorele ortodoxiei chiar în România, fără ca această protecțiune să excite gelozia Austriei.

Ascultați-l, români, și-l admirați :

„*Ca poporul rus să hrănească pentru Slaviți ce se găsesec în afară de Imperiul Rus, simpatii fundate pe o anume comunitate de origină, nimica mai natural, chiar și dacă ultimele experiențe facute în Bulgaria a cam răcit puțin aceste simțimente afectuoase ; — ca Țarul rus, protectorele îndrituit și autorizat a ortodoxiei să și întinză protecțiunea sa asupra tuturor popoarelor ortodoxe atât slave, cât și grece și române, nimic mai just ca această întindere de protecțiune. . . .*”

Mult aș da se știu cam pe ce 'și fondează scriitorul autocrat justiția de întinderea protecțiunii ortodoxe și asupra Regatului României? Mult aș da să'l vęd opintindu-se a concilia protectoratul ortodox al Țarului cu principiile de suveranitate a Statului Român.

În dragostea și delirul seu după puterea absolută a Țarului, publicistul pe care 'mi permit de a'l

combate, mai afirmă ca împăratul rus nici odată nu se închină opiniei publice!

Și pentru ce crezi că ortodoxul împărat nu se închină opiniei publice?

Ascultați definițiunea ce ni-o dă despre opiniunea publică :

„Opiniunea publică este o curtezană ce se cumpără, se violează sau se seduce. Vai pentru omul acela de stat care o urmează, sau i se supune în loc ca se o conducă, sau se'i reziste. Nu Țarul, de sigur, va fi acela care va consimți vre-odată se primească jugul seu.“

În afecțiunea și cultul ce'l are pentru monarcul de la Nord pe care, după cum ați văzut, îl rădică și la rangul de mare Pontifex al Ortodoxiei din Universul întreg, el nu numai ne afirmă că împăratul rus nici odată nu se închină înaintea opiniei publice, dar apoi ni mai afirmă că în Rusia ne fiind partizii, ci numai coterii politice, Țarul este acela care face totul, că crierul seu cugetă numai, iar cugetarea sa, odată exprimată și formulată, la moment, prin un miracol dumnezeesc, poporul întreg o și adoptă. Probabil că autocratul scriitoriu când a dat publicității studiile sale politice se găsea sub impresiunea scrisorii pe care *Frideric al Prussiei* o adresase filosofului *d'Alembert*: *Il n'y a rien à gagner sur cette belle espèce à deux pieds et sans plumes qui sera toujours le jouet des fripons qui voudront la tromper.*

Dacă Rusia contimpurană posedă cugetători și scriitori devotați ca d. de *E. Cyon*, bine ar face să

le zică, după cum și noi zicem protectorelui Ortodoxiei : „*Vă mulțămim de prietenie, dar, pe la noi, te rugăm, mai rar se vă.*“

§ V.

TRIPLA ALIANȚĂ.

Din cine se compune această Triplă Alianță ?

Această *Triplă Alianță* se compune din Germania, Austria și Italia.

Las la o parte pe Italia, sora noastră cea mai mare, după cum cu drag ne place ca se o numim; căci, acușările fundate ce se fac Germaniei și Austriei, ea nu le merită.

Germania, pentru libera ei cugetare numită și *Atena modernă*, și Austria, două țeri ce se glorifică la sta alături de Anglia, Franca și Italia, în culmea civilizațiunii moderne, sunt astăzi legate pe viață și pe moarte.

Dacă ne-am întreba : Aceste două țeri, față cu popoarele cele mici, fost-au ele mai umane și mai civilizate decât asiatica Russie... Ce-ar trebui oare se răspundem cu istoria în mână ?

Alianța numai dintre aceste două State, Germania și Austria, este ea de natură ca să ne inspire aceiași spaimă ca și Alianța Franco-rusă ?

Pentru mine, român, și alianța dintre Germania și Austria îmi inspiră aceiași îngrijire și temere; căci, și aceste două imperii, ca și Russia, au pe eugetul și sufletul lor asasinare de națiuni ; și dar, întru cât

ele nu vor întoarce aceea ce n'au drept să stăpânească, și nu vor da libertatea și independența națiunilor subjugate, nu vor putea ele, în realitate, să se bucure de ncrederea Statelor celor mai mici, și să le atragă cu inimă și suflet în spre partea lor.

Mă voiu explica, deci, și față de aceste două State cu aceiași independență de cugetare cu care m'am explicat față de Russia și de Francia ; căci, mai pre sus de toți și de toate pun interesul țerei mele; și acest interes mă face să fiu implacabil cătră capi acelor popoare, cari, abuzând de forța lor brutală, după ce teucid ca națiune, întocmai ca și barbarii cuceritori, avându-si încă mânele mânjite cu sânge nevinovat, cu fruntea sus cutează să susțină că și-au rădicat țara la un rang pe care nu l'a mai avut, și pentru o faptă atât de glorioasă merită bine-cuvântarea și a generațiunilor prezente și acelor viitoare !

După mine, găsesc c'au dreptate moraliștii și filosofi când zic că'n loc de bine-cuvântare pentru asasinare de popoare, mai just și mai moral ar fi se zicem că merită blestemul generațiunei și acelei prezente și a celor viitoare. Și'n adevăr, asasinatul popoarelor este crima internațională aceea permanentă care face ca astăzi din departare se auzim îngrozitorul și lugubrul resunet al tocsinului acestor popoare oprimate.

Înainte de a sosi cu studiul meu politic la câteva din popoarele aceste oprimate care trăesc sub

jugul german și austriac, indispensabil este ca se spun lectorelui că Germania și Austria își au și ele ochii asupra Constantinopolului și asupra popoarelor din peninsula Balcanică.

Și'n adevăr, de la Congresul din Berlin, Congres în care principele de Bismarck a fost tare și mare, Austria, care, în resbelul ruso-turc n'a fost discărcat o singură pușcă macar, dobândind Bosnia și Herțegovina, bine înțeles nu cu titlu de anexare, ci cu titlu de tutore blând și desinteresat cu misiune de a le governa și a le educa europeenește, influența austro-germană, atât acea politică cât și acea economică, a mers tot crescând în peninsula Balcanică.

După un distins scriitoriu de rasă latină d. *Raoul Frary*, visul principelui de Bismarck a fost de a germaniza Orientul prin Austria. Deși în studiul de față nu pot a mă'ntinde cu cuvântul asupra cugetărilor acestui publicist din opera sa „*Péril National*“, operă încoronată de Academia Franceză, totuși iată câteva din judicioasele sale cugetări, pe care le las la meditare lectorelui experimentat în ale diplomației finesse și viclenii.

„Inainte de ocuparea Bosniei și Herțegovinei, —zice *Raoul Frary*,—Austria avea libertatea alianțelor sale. Ea putea să se razeme pe Russia sau pe Francia, sau și pe amândouă. De când, înse, ea irevocabil s'a certat cu Russia, nevoită se vede, de ași asigura cu orî ce preț amicia Prussiei. Și luați bine aminte! Amicia aceasta n'o costă pe dînsa absolut nici un ban!... căci nu i se cere decât ca sa'și urmeze deprinderea și inclinarea de a se tot mări și de a lucra la opera comună urmărită de Germania

și Austria. Este prea adevărat că această extenziune a Statelor lui Franz-Joseph a excitat pasiunile Italiei care din geloasă a devenit și poficioasă. Dar ce reu poate se face aviditatea Italiei pe cât timp și această aviditate intră fără urmă de'ndoeală în planurile nevinovate ale Ermitului de la Varzin (1). El voește ca Germanii de Sud se țină la Germanii de Nord și prin recunoștință și prin necesitate tot de-o dată. Marele Cancelariu dorește ca Austria să nu poată să se treacă de concursul Germaniei, concurs carele este dat curat pentru nimica. Da, pentru nimica, în present !... căci „*Nobilul samsar*“ în vederea viitorului lucrează ; el nu este egoist, el nici ară, nici samănă, nici plantează pentru sine, ci pentru ca nepoții și strănepoții sei se culeagă fructele și să'l bine-cuvinteze : *politică de bun părinte de familie...*

„Deja Germanilor care se plâng că stau fără se poată munci, că vegetează în patria lor, li s'a zis : în loc se emigrați în America la două mii de leghe, de ce nu vă stabiliți la două sute de leghe ?.. Gârbovita Turcie Europeeană are un pământ de minune pentru această colonizare ; căci, în ea se găesc rase rivale pe care le vom sili se trăiască în pace. Ce câmp larg nu se deschide, în ea, activității noastre!.. Avem drumuri de făcut, mine de exploatat, păduri de dat la pământ .... Putem să ne înavușim, bătând numai din palme ! căci, locuitorii băștinași sunt puțin activi și chiar trândavi. Măruntaele României sunt pline de cancerul evreesc, iar celelalte populațiuni din palida semi-lună sunt exploatate de Greci și Armeni. Ce frumos rol nu va avea, așa dar, Germanul de împlinit !... Cu meșteșugul seu la cas de trebuință, de a tunde fără se jupească, colonistul german va rădica sate înfloritoare prin locurile pe

---

(1) Opera lui *Raoul Frary* este publicată în 1883 pe când principele Bismarck era mare și tare.

unde astăzi nomazi în zdrențe își duc turmele la păscut, dânsul va cumpăra pământuri care costă o nimică toată, dar care pământuri bine cultivate, vor produce foarte mult!... Iată, dar, pe sermanii muncitori de pământ care trăesc astăzi în sărăcie pe năsipurile Brandeburgului și în mlaștinele Vistulei în plin belșug, cu fața rumenă și cu stomahul umplut!...

„Admirabilă perspectivă care atrage la sine o națiune muncitoare, întreprinzătoare și fecundă. De multă vreme Anglia și cu Russia se ceartă între ele de la moștenirea omului bolnav : ce minunată ocasiune pentru un terțiu erede ! Englezii sunt foarte departe ; Russii lipsesc de capitaluri, de inițiativă industrială și comercială. Dênșii au mai mulți soldați decât administratori, mai mulți administratori decât oameni de Stat, mai mulți oameni de Stat decât oameni de afaceri. Germanii posed totul ce li trebuie spre a se statornici solid în peninsula Balcanică, și a prinde nu numai rădăcină dar și a deveni tulpină de numeroase familii. Odată bine așezați și înfipti în Peninsula .... și dacă nimica de neprevăzut nu le va sta în cale, Constantinopolul le va pica în mână prin forța chiar a lucrurilor ; căci, Germanii, din fire, fiind oameni răbdători, și diplomați din nascare, vor ajunge la Dardanele și la Bosfor cu pași măsurăți, și'ncetul cu'ncetul“.

N'aveam trebuință să fi cetit pe d. *Raoul Frary*, spre a'mi fi format convingerea că Germania și Austria își au ochii spre Constantinopol. N'aveam trebuință ; căci, cele pitrecute și cele ce se pitrec în peninsula Balcanică de la Congresul de Berlin o probează aceasta până la evidență. Pentru barbații cari studiează cu pricepere faptele de aproape, le leagă între ele, și apoi deduc consecințele ce logica sau forța lucrurilor te silește să ieși, planul acesta de ger-

manizare nu face cea mai mică îndoeală. Proiectul de convențiune consulară cu Germania elaborat sub ministeriul marelui patriot și barbat de Stat Ioan C. Brătianu a fost pus și mai mult în evidență acest plan, foarte legitim din punctul de vedere a intereselor politice și economice germane, foarte periculos, înse, pentru disvoltarea noastră națională și economică.

Dar, dacă peninsula Balcanică și mai cu samă Constantinopolul este obiectul acel nestimat, berbecelul de aur și cu petre precioase după care arde și sufletul Germaniei și acel al Austriei, în drumul ce ele l'ar face spre Constantinopol, cum am zis, o mai repet, că micul Regat Român, cu armata sa, ca un paiu stă și în ochiul Germanului și în acel al Austriacului, și — fără se lipsesc modestiei — vechea zicătoare românească bine glăsuește, când glăsuește : *rădăcina mica, sprăvale carul mare*". Cei precupețiți odinioară ca o turmă de vite pot pune astăzi pe picior de rebel cel puțin 200,000 de oameni, și, del.. nu cu una, cu două, se poate arunca în Dunărea națiunea română. Suntem, într'un cuvent, stânca aceea de granit peste care nu va trece ușor nici Russia mână'n mână cu Francia, nici Germania braț la braț cu Austria.

După mine, Regatul României nu mai este o cantitate negliabilă, ci un mare și puternic arbitru în resolvirea marelui problem al Orientului.

Am zis că, nouă Românilor, Germania și Austria nu pot să ne inspire încredere întru cât au pe sufletul lor asasinate de popoare ; și pentru ca se nu

mi se impute că vorbesc în vânt, concretizând, voiu nara, foarte pe scurt asasinatul Poloniei, voiu aminti răpirea Bucovinei, și douè vorbe voiu mai zice cu privire la asuprairea și prigonirea fraților noștri români din Transilvania, după care apoi voiu sosi la concludsiunea acestor studii.

A

Impărțirea Poloniei (1).

Din istoria omenirei, adevăratul judecătoriu al faptelor omenești și acelor bune și acelor rele, în împărțala Poloniei, constatăm că trustrele curțile de Berlin, Viena și Petersburg sunt de o potrivă culpabile. N'am, deci, în studiul de față, nici un interes de a esamina căruia dintre iluștrii culpabili i-a trecut mai întâiu prin minte ideea de a împărți Polonia. Ceea ce, înse, trebuie ca lectorele se cunoască pentru ca să'și facă o idee, pe cât se poate de esactă, despre moralitatea co-împărțitorilor este justificarea, discolparea ce doi dintre auguștii culpabili, și anume Frideric cel mare al Prussiei și cu maestoasa Maria-Thereza a Austriei și-o fac în fața lumii. Caterina Russiei, căria i s'a dat și titlul de Semiramida Nordului, disperată, se vede, că nu poate, în crima să-

---

(1) Autorii de care m'am servit în această narare, sunt mai cu samă Frideric II, *Histoire de mon temps* — *Revue des deux mondes* — De Smitt, Frédéric, Catherine II et le partage de la Pologne, Paris 1861. Frédéric II, *Mémoires* — Flassan, *Histoire de la diplomatie française* — Laurent *La Politique royale, la force brutale et le partage de la Pologne etc.*

vârșită, se presinte o aparare fundată, cel puțin, cu ochii în pământ, păzește o înțeleaptă tăcere și nu se mai încearcă să se disculpe la lume, odată ce împărțea Poloniei a fost efectuată, și ea și-a priimit cuvenita parte.

Pentru ca lectorele se rămâe pe deplin convins că *minciuna* este un ce foarte moral și foarte de modă în diplomație și la regalitatea de drept divin, voi nara pe scurt cele pitrecute cu împărțala Poloniei.

Fac nararea aceasta și pentru motivul c'am zis, de la începutul studiului meu, că, în cas de vre-o conflagrațiune europeană, mandatarii națiunei, înaintea de a se rosti cu cine și pe lângă cine este înțelept să fim, vor trebui se consulte istoria omenirei. În acest scop mă cred datoriu se pun sub ochii compatrioților mei, și acelora ce'mi vor face onoarea să mă cetească, șurubăriile și minciunile diplomatice întrebuintate în asasinarea Poloniei.

Dacă se impută națiunei polone anarchia din sinul ei, care de la finea seculului al 17-le devenise proverbială, nu este mai puțin adevărat că Russia alimenta și atîta și mai mult discordia din sinul Poloniei. Dovadă cele scrise de faimosul *Patkul* lui Petru cel mare: „*Să ne ferim de a pacifica turburările din Polonia; căci, trebuie mântînită discordia pentru ca așa republica se slăbească, iar Țarul să profite de facțiunile care sfășie Polonia, spre a cumpara partizani din nobleță și cler*“.

Bani s'a întrebuintat în împărțirea Poloniei, bani s'a întrebuintat în răpirea Bucovinei. Politica regală

din secolul trecut bătea un amarnic resboiu cu morala. Corupțiunea era rădăcată la rangul cel înalt al unei maxime de Stat și privită ca un meziu foarte onorabil de'ntrebuințat. Ludvic al XIV-le i'și făcea din aceasta chiar o glorie. Ascultați-l, dacă nu mă credeți pe cuvânt: „*Am dat ordin ambasadorului meu de a distribui bani pe la cei mai de frunte deputați din Provinciile-unite spre a fi astfelu sigur de voturile lor.... Am trimes un present reginei Svediei, și știind că marele cancelariu se bucură de cea mai mare influență în acel Stat, am crezut că nu fac rău să'l câștig prin dărnicia mea .... Am mai făcut daruri reginei Danemarcei și electricei de Brandenburg, convins fiind că aceste principese au să se crează foarte onorate de atențiunea ce am pentru ele, că umblu să câștig amicia lor“.... Nu mai vorbesc despre marchizul de Ruvigny, ambasadorele de la Londra, care cere de la Ludvic al XIV-le de nu mă'nșel 20000 fr. pe motivul „*că se găsește într'o țară, unde de multă vreme banul face mai multă treabă decât elocința*“. Comții, lorzii și ducii englezi cerșetoreau recompense pentru serviciile ce făceau regelui Francezilor. Ce se mai zice de ducesele, contesele și aristocratele engleze care nu se mulțumeau ca principesele germane c'un șirag numai de mărgăritare, ci ele opinteau sus pe Ludvic al XIV-le, la rente fixe de câte zece mii livre sterlinge renta anuală? Voiu zice despre ele numai atâtă, că ambasadorele francez s'a spăriet când a fost*

văzut marele apetit și stomachul cel fără de saț al înaltelor aristocrate engleze (1).

Le spun aceste în treacăt, pentru ca lumea se n'acuze numai pe Russia de imoralitate și de corupțiune. Ea se găsea, cum vede lectorele, în bună și strălucită companie.

Intorcându-mă acuma la Polonia, voi spune lectorului că Prussia, vasala de o dinioară a Republicei polone, și Austria fiind de-o potrivă interesate a mănținea anarhia în Polonia, de la sine se'nțelege că nu s'au lasat mai pe jos decât Russia în imorala această întreprindere.

În nararea și resumatul ce'l fac asupra împărțelei Poloniei, *brevitatis causa*, încep de la rolul ce l'au jucat auguștii co-împărțitori.

Împărțala Poloniei fiind la ordinea zilei între cele trei puteri Prussia, Austria și Russia, în 20 Decem. 1763, iată ce scrie Curței sale ambasadorele Franciei de la San-Petersburg : „Nu măi este vorbă astăzi de dismembrare. Am discutat această materie cu d. Vice-Cancelarul imperiului. S'a convenit, că este nu numai de interesul acestui imperiu de a menținea întinderea possessiunelor Poloniei, dar încă de a nu suferi de loc ca vr'o altă putere să se mărească cu paguba Poloniei. **Acest ministru mi-a făcut miî de protestațiuni despre puritatea intențiunelor împărătesei în această privință; el a adaos că este posibil ca regele Prusiei să aibă niște vederi măi puțin desinteresate, dar ca se fiu sigur că Russia le-ar combate, dacă ele s'ar da la iveală**“.

(1) Mignet, *Négociations—Flassan Histoire de la diplomatie française* tom. III pag. 386.

Asigurarea aceasta atât de formală dată de vicecancelarul rus era ea adevărată? Nu; căci nu mai departe decât chiar în acea lună cancelarul moscovit avu o conferință cu ambasadorele prusac.

Ce crediți că i-a propus în acea conferință?

Ascultați, români, și voi popoare oprimate, pentru ca în revendicările voastre juste să nu le scapați din memorie. Pravoslavnicul rus pentru ca se intereseze pe prusac în crima ce aveau împreună se săvârșască, iată ce promisiuni îi face: *„Fii bine încredințat că regele Prussiei, stăpânul d-tale își va avea ostineala plătită tot așa de bine ca și împărăteasa stăpâna mea, și că amândouă maestățile n'au se lucreze pentru nimic.... Iubite confrate —* mai continuă a zice diplomatul rus — *aceasta'î o afacere pe care am pus'o la cale de mai nainte, dar pe care nu o pot explica decât când lucrurile vor fi mai înaintate“.*

Ce crede lectorele c'a respuns Frideric la această propunere demnă de niște samsari de cea mai rea specie?

Ascultă, tu mai cu samă popor polon!

A refuzat să se asocieze la această imorală faptă!!..

Rog pe lectore să nu se grăbească a aplauda numai pe Frideric, căci acesta, la rândul seu, ispitind pe Caterina, Țarina, de și unii o consideră ca atee, ea înse ca o buna creștină, respinge cu indignare oferta făcută de Frideric.

Până aci, suveranii duc casă bună cu morala; îi se ispitesc, se spionează numai unul pe altul. Încercările, înse, nu se opresc aci, ci din contra își

urmează cursul lor. Așa, cetim că Frideric trimete în 1769 la San-Petersburg un proiect politic de împărțala Poloniei pe care'l întitulează : *o schițare de împărțală a câtor-va provincii din Polonia între Russia, Austria și Prussia.*

Caterina respinge și schițarea aceasta.

La ce cauză crede lectorele că atribue Frideric refuzul Caterinei ?

Ascultați-l : „*Mândră și amețită de victoriile sale asupra Turcilor, Curtea Rusiei nu dădu cea mai mică atențiune la schițarea aceasta de împărțală*“.

Nu trec însă doi ani de la aceste încercări, și în 2 Mart 1771, într'o scrisoare adresată Comtelui Solms ambasadorele seu la Petersburg, Regele Prusiei își dă pe față întreg planul seu de împărțală. Ascultați-l, popoare :

Un corp de armată austriacă întrând în Polonia și ocupând *Zipsul*, senioria aceea asupra căreia Austria pretindea oare care drepturi, Curtea de Viena profită de ocaziune spre a mai pune mâna și pe alte seniorii asupra căroră, ea mai nainte nu formulase absolut nici o pretențiune.

Rog pe lectore să și întipărească bine în minte că Austria este aceea care întră mai întâiu cu armata sa în Polonia.

Caterina, când a văzut această invasiune, în femeie de duh, zice aceste semnificative cuvinte : *qu'il n'y avait qu'à se baisser pour en prendre*“. (*Cineva n'avea decât să se plece pentru ca se capete*“). Iar Frideric ne voind să rămăe cu mânilo goale, având înaintea o-

chilor sei invaziunile pioasei împărătese, scrie omului seu de încredere de la San-Petersburg ca se propue Caterinei : „*să imităm și noi pe Austria, spre a restabili echilibrul și pentru ca Russia să se dispăgu-bească de cheltuelile făcute în resbelul cu Poarta Otomană pentru interesele Poloniei*“.

Circonstanțele politice fiind favorabile“, și vorba Caterinei „*qu'il n'y avait qu'à se baisser pour en prendre*“. Frideric nu perde timpul și propune un proiect de împărțală definitivă în care și fixază partea sa, dând Rusiei depline puteri, cum se zice „*procură în alb de a alege în Polonia, după cum i-ar conveni mai bine, provinciile pe care le va crede mai avantajoase spre a le lua*“.

Proiectul acesta de împărțală se iscălește, în fine, între Prussia și Russia.

Odată proiectul iscălit, Frideric ia asupra și însărcinarea se lucreze pe lângă Maria Tereza ca se o facă sin-partașă la această împărțală, la această *hojie de drumul mare*, după cum o numesc chiar istoricii germani.

Iată propriile cuvinte pe care Frideric le adresază Mariei Tereza : „*Russia, rog se crează maestatea voastră nu exprimă cea mai mică nemulțumire pentru faptul că Austriacii au pus stăpânire pe Zips, și cât pentru mine Frideric, spre a da o probă de amicia ce am pentru Maestatea voastră imperială, iată c'o sfătuesc de a se întinde în acea parte a Poloniei unde i-ar conveni mai bine — întindere ce Maestatea voastră poate se o face cu atât mai puțin risc,—cu cât exemplul vostru va fi*

imitat și de cătră celelalte puteri vecine cu acest Regat“.

Iată nenorocita republică polonă tratată în *res nullius*, ca un sat fără de câni, cum zicem noi românii, în care, după cum zicea Caterina „*il n'y avait qu'à se baisser pour en prendre*“.

Actele aceste sunt publice și oficiale : din ele se constată pâna la evidență enorma crimă, asasinatul națiunei polone.

Și cum credeți voi acum, nenorociți poloni, că justifică Frideric acest asasinat ?

Ascultați-l, și constatați până la ce grad regii de Drept-divin din secolul trecut, își aveau coruptă conștiința : „*Trebueaz — zice Frideric — se fi lipsit de orî ce adresă, sau trebueai se fi cuprins de o amortală stupidă pentru ca se nu profiți de o ocasiune atât de favorabilă. Apuc, deci, de păr ocasiunea ce mi s'a prezentat, și grație negociațiunilor și intrigilor întrebuintate, am parvenit se dispăgubesc monarchia de perderile sale trecute, încorporând Prussia polonă cu vechile mele provincii*“.

„*Iată,—ne mai zice acest mare Rege cu zimbetul pe buze—iată primul esemplu pe care istoria ni'l dă despre o împărțală regulată și terminată în liniște între trei puteri.... Totul depinde de la ocasiune și de la momentul în care lucrurile se fac*“.

Corespondența, înse, unde acest mare rege se întrece cu cinismul seu, glumind pe chiar cadavrul Poloniei, este *corespondența* sa intimă cu genialul *Voltaire*. Intr'o scrisoare din 1779 adresată lui *Voltaire*, iată ce cetesc : „*Când este cu puțință ca cineva se'n-*

trunească la un loc și se lipească domenii îmbucătățite spre a face astfel un tot din posesiunile sale, măi că nu cunosc muritoriu care n'ar lucra la aceasta cu plăcere...." Măi notează—zice el lui Voltaire, în ironie—că această afacere s'a pitrecut fără vërsare de sânge, așa că enciclopediștii nu vor măi putea declama contra hoților mercenari. Cu puțină cerneală și cu ajutorul unei pene, totul s'a făcut."

Acest rege, care și bate, cum vedeți, joc, în așa grad de nenorocita Polonie, acest rege, care încalcă Silezia, acest rege care are pe cugetul seu o crimă atât de enormă, în formidabila coalițiune formata contra sa, oare tot așa de vesel și de ironic era? O! nu! In formidabila coalițiune formată contra sa, în loc de ironie, îl videm întrebuintând imprecațiunea, declamând tocmai contra forței brutale de care s'a servit în împărțeala Poloniei. Cetiți, Poloni, și voi popoare oprimare, scrisoarea din 22 Iunie 1757 adresată surorii sale Margrava de Baireuth, și admirați imprecațiunea contra forței brutale:

„Mă găsesc vai! în casul călătorului care se vede încunjurat și gata de a fi asasinat de o trupă de scelerați care voesc să și împartă victima sa. De la liga de Cambrai, nu mai videm esemplul unei conspirațiuni care să se asemine cu cea pe care infamul acest triumvirat o urzește contra mea. Iată un ce grozav care face rușine omenirei. S'a măi vëzut vre-odată ca trei mari principii se complateze împreună spre a distruge pe

un al patrulea care nu le-a făcut nimica? N'am nimica de împărțit nici cu Francia, nici cu Russia, și atât mai puțin cu Svedia. Și, dacă în societatea civilă, trei burghezi s'ar associa spre a disbrăca pe vecinul lor, sentința judecătorească i-ar opri de la o asemenea faptă de spoliare, ce! tocmai Suveranii care fac să se observe aceleași legi în Statele lor, tocmai acești Suverani se dea exemple atât de odioase supușilor lor? Ce! Acei care trebuesc se fie legislatorii lumii, tocmai ei, se încurageze crima prin exemplul lor! O timpuri! o moravuri! În adevăr, tot una este ca se trăești cu tigrii, cu leoparzii, cu rișii, cu hienile, ori se te găsești într'un secol care trece de politicos, printre acești asasinii, acești hoți și acești perfizi oameni care guvernează sermana această lume.“

Recomând această imprecățune a marelui Frideric și Polonilor și Românilor ca se o învățăm cu toții pe de rost, și să ne servim de ea în justele noastre revendicări.

De la cinismul lui Frideric manifestat în împărățala Poloniei, trec la lacrimile ce pioasa și maestoasa Maria Tereza, le-a vărsat în consumarea crimei împărțirii Poloniei.

Dac' aș fi silit se dau crezare cuvintelor și protestațiunelor acestei femei, un moment n'aș sta pe gânduri și aș zice că ea, și cu ministrul seü favorit principele Kaunitz, aü fost victima unei violențe morale bine caracterizate, la care violență omul cel mai

ferm, cel mai tare de caracter n'ar fi putut rezista, violență cum ar zice jurisconsultii romani „*atrox...., quae in hominem constantissimum cadat....*“

Și'n adevăr, istoricii spun că Maria Tereza a fost scris cu chiar propria sa mână pe proiectul de împărțeală : „*Aprobat pentru că atâția bărbați de-un spirit eminent voesc aceasta. Dar când nu voiu mai fi pe acest pământ, lumea va învăța a cunoaște ceea ce rezultă din violarea a tot ce-a fost considerat până aci de just și de sacru.*“

Protestarea aceasta îi face laudă, și dacă înaintea ochilor n'aș avea decât această protestare, precum și scrisoarea pe care a adresat'o ministrului seu favorit, principelui de Kaunitz, aș fi cel dintâi care așî îndemna pe Poloni să se ducă in corpore cu coroane de flori la mormântul Mariei Tereza. Din nenorocire înse, nu pot uita că Austria a fost cea dintâiu care cu sabia scoasă din teacă a intrat nu numai în Zips, dar și în alte părți ale Poloniei; și deci, teama î'mi e că Polonii să nu'mi impute că sînt un critic părtinitoriu, căci protestările Mariei Tereza, nu se potrivesc de loc cu faptele.

Dacă înse, adevărul real istoric nu mă lasă se'ndemn pe Poloni ca să se ducă să se'nchine la mormântul Mariei Tereza, frumuseța frazelor și nobleța de simțiminte mă silesc să pun sub ochii lectorelui, scrisoarea acestei auguste persoane adresată ministrului Kaunitz:

„*Când toate Statele mele erau invadate — zice Maria Tereza către Kaunitz, — și nu mai știam unde*

se mă retrag spre a face se vază lumina zilei copilul ce'l purtam în sinul meu, mă răzepam pe dreptul meu și pe protecțiunea lui D-zeu. Dar în afacerea Poloniei dreptul strigă contra noastră, ecitatea și rațiunea sunt contra noastră. Nică odată n'am fost așa de turmentată, mi'rușine să mă arăt la lume. Ce esemplu dăm lumii! Pentru o miserabilă bucată de pământ, noi sacrificăm onoarea și reputațiunea noastră. Dar ved c'am rămas singură de părerea mea și nu măi am vechea mea vigoare. Iată pentru ce las să meargă lucrurile astfeliu cum merg, dar nu este măi puțin adevărat că sunt profund afectată?!

În afacerea Poloniei — se esclamă Maria Tereza — dreptul, ecitatea, rațiunea strigă contra noastră... că pentru o miserabilă bucată de pământ noi sacrificăm onoarea și reputațiunea noastră.....

Iată frumoase și sublime cuvinte, bune de'ncadrat și de aretat la toate generațiunile ca un model de onestitate și de moralitate.

Din nefericire, această încadrare nu o pot face, căci întorcând paginile istoriei pe lângă vorbele cele frumoase constat la moment actele cele măi uricioase. Și'n adevăr, în efectuarea împărțelei ved pe inconso-labila împărăteasă „cu toată rușinea ce avea de a se arăta la lume“ că invoacă echilibrul adecă o parte dreaptă frățască cu ceilalți augusti co-împărțitori. Dacă nu m'aș găsi în fața unui cap încoronat, măi c'aș zice din preună cu românul cel prost și neștiutor de carte, „lăcomia perde omenia“.

Nu măi vorbesc despre ministrul Kaunitz, căci acesta manifestase deja dorința se 'mpartă și imperiul Ottoman. Nu trece mult timp și'n adevăr îl vom

videa răpindu-ne Bucovina, cu toate că împărăteasa îi zisese în scrisoarea sa „*că pentru o mizerabilă bucată de pământ nu se cade a sacrifica onoarea și reputațiunea imperială*“.

Se nu crează lectorele că vaetele și suspinele acestei femei după nenorocita Polonie au încetat odată cu trimeterea frumoasei sale scrisori către ministrul seu de încredere. Se vede că spectrul Poloniei o urmărea zioa și noaptea, căci după ce prada a fost consumată, și baronul de *Breteuil* a venit la Viena în calitate de ambasador al Franciei, împărăteasa nu l mai slăbea cu protestațiunile sale de durere pentru răpirea Poloniei și asasinarea nenorocitei acestei națiuni.

Intr'o zi de audiență, primind pe baronul de *Breteuil*, ca o renumită tragediană, dând un țipet de adeverată mustrare de cuget, ea se esclamă zicând : „*Știu c'am pus o mare pată pe coroana mea prin aceea ce am făcut în Polonia, dar te încredințez că lumea m'ar erta când ar ști până la ce punt făpta aceasta me-a repumnat, și câte circumstanțe s'au fost întrunit spre a forța principiile precum și rezoluțiunile mele tuturor vederilor nemoderate ale injustei ambițiuni russe și prusiene*“.

Ascultă-o, tu mai cu samă nenorocite popor polon, atuncea când esplică baronului *Breteuil* străduințele eroice ce ea le-a fost pus, spre a salva Polonia. Ascultă-o, căci ipocrizia acestei femei cu drept cuvânt revoltează nu numai pe poporul polon dar și pe omul cel mai indiferent și mai calm :

„*După numeroase reflexiuni* — zice ea d-lui de Bre-

teuil — *ne găsind nici un mijloc de a mă opune singură Rusiei și Prusiei, am fost crezut că formând din partea mea cereri și pretențiuni exorbitante, eu voi fi refuzată și negocierea se va rupe; dar și surpriza și durerea mea au fost peste măsură de mari, când am primit răspunsul la aceste pretențiuni, că atât regele Prusiei cât și Țarina dau deplinul lor consimțământ. Crede-mă că nici odată în viața mea n'am fost așa de afectată ca în zioa când am primit acest răspuns.*"

Lectorele cunoaște înse rolul ce l-a jucat Austria în împărțala Poloniei pentru ca se înfiereze după cum merită protestările aceste ipocrite și postume.

Cine, în adevăr, cine mai ântăiă a intrat cu armata sa pe teritoriul Poloniei?

N'avea liniște nici zioa nici noaptea, spectrul Poloniei o urmărea, așa că nemulțumită numai cu justificarea ce și-o face, înfortunata împărăteasă crede cu cale se apere în ochii diplomatului francez și pe ministrul seū, pe principele Kaunitz.

Ascultați, deci, acum și apărarea ce augusta criminală o face ilustrului seū complice, ministrului Kanitz.

» *Trebue* — zice dânsa — *se fiu dreaptă și se mărturisesc că și el era tot așa de afectat ca și mine: el s'a opus din toate puterile sale la această crudă esecutare a Poloniei. Mă cred chiar dătoare să'ți mărturisesc că conduita d-lui de Kaunitz în toată această afacere, m'a făcut să mă fie acest ministru și mai scump de cum îmi era; căci, după ce-a resistat cât i-a fost cu putință simțind pata ce rămâne asupra ministeriului seū, ascunzind turmentul sufletului seū și încând în sine însuși durerea, a lăsat ca opiniunea publică se'l învinovățască toemăi pe dânsul pentru un act pe care atât de cumplit l'a fost desaprobat și combătut.*"

Comedia aceasta de suspine și de lacrimi l'a făcut pe diplomatul francez să rămâe încremenit, și de când în când numai de politeță și în semn de respect să zică și el împărătesei, câte un cuvânt de mângâere, de banalitate diplomatică.

Kaunitz s'a încercat și el în persoană să'și spele obrazul, să se justifice cătră baronul de Breteuil. „*Ministrul austriac* — zice diplomatul francez în raportul adresat guvernului său — *Ministrul austriac fără să'mă fi numit vre-o dată pe Polonia, m'a dus și m'a făcut se umblu, prin cincizeci de fraze și cărări ascunse, în toate aleile durerii sale, asupra concertului celor trei puteri pentru împărțala Poloniei. M'am lasat ca să'mă povestească tot ce a voit*“.

Un cuvent încă și am terminat cu descrierea lacrimelor și a durerii Mariei Tereza.

Intr'o zi, pe când ministrul Sveziei venise se o vază, ea, cu ochii în lacrimi, zice diplomatului svedez : „*Afacerea Poloniei mă desesperă*“. Diplomatul svedez ca se o liniștească, conform doctrinei acreditate la acei ce cred în Dreptul divin, observă că *suveranii nu dau socoteală despre faptele lor decât numai înaintea lui D-zeu*“. La cuvintele aceste, rostite cu respectul diplomatic, adecă, cu de trei ori închinare din cap, Maria Tereza sculându-se iute de pe fotoliul său, suspinând amar, se esclamă : „*Dar, toc-măi de „Acesta, mă și tem*“.

Dreptatea lui D-zeu de care se temea Maria Tereza și cu complicității seî, m'a făcut să'mă aduc a-minte de următoarele cuvinte ale baronului d'Hol-

bach, din scrierea sa **Système social** : „*Quels exemples affreux, les souverains ne donnent-ils pas à leurs peuples par la façon dont ceux-ci les voient agir et traiter les uns avec les autres? Est-il rien de plus propre à bannir la probité de la terre que de voir le mépris qu'ont pour elle les princes? O princes! n'êtes-vous pas les vrais corrupteurs de vos sujets?*“

§ VI.

Judecata istoricilor și a oamenilor politici asupra împărțelei Poloniei.

După ce așa de pe scurt am făcut nararea împărțelei Poloniei și justificarea ce doi dintre co-împărțitori și-o fac, voi reproduce acuma asupra acestei împărțeli, aprecierea și judecata oamenilor politici și a le istoricilor germani chiar.

Reproduc această apreciere și judecată numai pentru ca unii din magnații și ministrii plenipotențiară a le acestor State, pe care am avut și am distinsa onoare de a'i cunoaște personal, să nu'mi reproșeze c'am uitat bunele maniere de pe la Curțile domnești și împărătești, și nu mai știu cum se vorbesc cu Capetele Incoronate.

Ascultați și pe istorici și pe oamenii politici, căci le citez textual cuvintele :

„*Prusia, Austria și Rusia împărțind Polonia — zic istoricii și oamenii politici — au comis un act de adevărată hoție, (un acte de brigandage).*“

Cuvântul este injurios, dar bine meritat.

Cu ce espresiune înse, co-împărțitorii se servesc, spre a colora, cu frumoase vorbe, criminala lor faptă ?

În batae de joc se servesc cu eleganta espresiune de *echilibru*, espresiune ce face pe *Mackintosh* se strige cu indignare: „*Fără de 'ndoială este o specie de echilibru când trei bandiți își împart prada lor în părți egale, dar acest echilibru, din cauza egalității, n'amenință mai puțin pe toți oamenii onești.*“

Cum a văzut lectorele, **bandiții** lui *Mackintosh*, spre a legitima împărțala Poloniei, au invocat faimosul sistem de echilibru, sistem care se bucura de o mare favoare politică pe atuncea, după cum se bucură chiar și astăzi. *Mirabeau* cu drept cuvânt îl combate, zicând că este o chimeră care n'are de real decât masca care o pune pe obrazul ambițiunei. Departe de a preveni resbelile, acest sistem pare mai cu samă că le provoacă, adaoage a zice *Mercier de la Rivière*, căci în toate zilele Statele își fac resbel spre a mănținea balanța între ele. Astfeliu, popoarele se zugrumă între ele prin un sistem inventat spre a le împedeca a se zugruma. Echilibrul, auzim zicându-se, salvgardează independința micelor state, ceea ce n'a împedecat, observă *Mirabeau*, pe marele puteri de a înghiți pe cele mici.

Ce-a produs echilibrul marelor State ? Resbele continue care de o potrivă le-a dispopulat și sărăcit. Sistemul echilibrului este viciat în chiar esența sa. El își propune pacea, adecă unirea și armonia, și apoi se fundează pe opozițiunea de interese. Straniu

mijloc de a uni popoarele ca mijlocul acesta de a începe prin a le divide, și apoi a proclama că această diviziune este în natura lucrurilor.

Scriitorul englez *Mackintosh*, este acel care a dat împărțelei Poloniei calificarea de *asasinarea unei națiuni*.

„*Nu'î crima măi mare*, --zice el— ca asasinarea unei națiuni. Asasinul nu poate prevedea reul care va rezulta din criminala sa acțiune; el ucide o forță, a căreia putere numai D-zeu singur o cunoaște. Ce va fi, când o națiune va peri victima unui odios atentat? Inchipuiți-vă că despoții Asiei ar fi izbutit, în culpabilile lor întreprinderi contra Greciei, ca patria lui Socrat și a lui Platon, a lui Sophocle și Demosthen se fi devenit o provincie a imperiului Persiei, și apoi să se calculeze influențele ce distrugerea acestei naționalități ar fi avut asupra destinului uman. Lumea ar fi schimbat de față. Toate popoarele, o știu, n'au o misiune atât de înaltă ca Grecia, dar toate-le sunt chemate de a concura la opera comună a umanității. A ucide o națiune este deci o crimă contra lui D-zeu, este o crimă contra umanității. Din punctul de vedere politic, împărțala Poloniei este un act tot atât de culpabil.“

Din Engiltera pleacă primul strigăt de reprobare. Ilustrul *Burke* vezînd pe cele trei imperii unite spre a împărți o țară ce nu putea să le reziste, li prezice că va sosi ziua în care ele vor fi pedepsite pentru crima ce-au săvârșit.

Voltaire scrie marelui Caterinei pe-un ton de ironie care nu cred se-o fi măgulit: „*Maestate, te-ai pus la cale cu Regele Poloniei, după cum pungașii se pun la cale într'un bâlcu.*“ Iar când regele-filosof

Frederic îi scrie c'a profitat de ocazie spre a'și mări țara, Voltaire, carele în realitate dorea ca Turcii se fie alungați din Europa, răspunde regelui Prussiei cu niște glume care nu cred să'î fi plăcut autorelui scrierei *Anti-Machiavelul*; „*Poți, Maestate, în drumul ce vei face să te mai capeți cu vre-o provincie ca să ți mărești țara. Căci trebuie omului și câte o mică pitrecere; nu poate tot se cetească, se filosofeze, se facă versuri și muzică*“.

Iată acum cum este judecată crima uciderii Poloniei de contele *Vergennes*, ministrul afacerilor străine din Franța, în memoriul pe care'l adresază în 1774 lui Ludvic al XVI-le:

„*Posteritatea va avea greutatea se crează aceea ce Europa indignată vede cu mirare, trei puteri cu interese diverse și opuse una altia, unindu-se între ele și prin un abuz revoltător a dreptului celui mai tare, se dispoae de domenile sale cele mai bogate, un Stat inocent contra căruia aceste puteri n'au alt titlu decât acela a slăbiciunii și a ne-putinței în care inocentul Stat se găsește de a rezista cupidității acelor care'l disbracă. Dacă forța este un drept, dacă convenența este un titlu, care de aci înainte va fi siguranța Statelor? Dacă hoția politică se perpetuă, pacea nu va fi încurând decât o carieră deschisă infidelității și trădărei*“.

O mare crimă a fost comisă. Iată un Ministru al unei mari puteri că o califică de *hoție de codru*. Istoricii, filosofii, jurisconșulții din toate Statele se'n-treabă: acest atentat rămâne-va el ne pedepsit pentru că Regii sunt culpabilii?

Impărțeaala Poloniei — zice *Schoell* — „este eveni-

mentul politic care a pus pe fruntea seculului al 18-lea pecetea reprobățiunei, și dacă este adevărat c'această epocă a fost aceea a luminilor, politica sa a fost epoca spoliațiunei. Evenimentul acesta a probat odată mai mult maxima că în politică ca și în viața privată, injustiția, dacă nu se repară, ea se pedesește prin urmările sale: Strănepoții strănepoților expiază o greșeală de care ei sunt inocenți....

Justiție, reparație, resbunare: iată strigătele spiritelor celor mai calme, cugetătorilor celor mai desinteresăți. *Schlosser* zice foarte bine că nu trebuie se ne oprim la crima consumată, ci trebuie se ne urcăm până la primul tractat prin care Prusia și Rusia au împus voința lor Republicei; că de atunci datează toate nenorocirile Europei pentru că ele *consacră domnirea forței asupra slăbiciunii, și a violenței asupra dreptului*. Istoricii germani mai adaugă că resbunarea va atinge pe culpabili, dacă este se credem că există un D-zeu care guvernează lumea.

Nu'i de cât un singur mijloc, — strigă *Jean de Muller* — de a scăpa ordinea europeană: acela de a reveni la moralitatea publică violată prin împărțeala Poloniei. Împărțeala a fost crima vechei regalități: D-zeu a voit — zice Muller — prin aceasta se arăte care era moralitatea celor puternici de pe pământ. Justiția Divină nu va întârzia de a lovi pe culpabili.

Istoricii și oamenii politici nu se mărginesc numai de a acuza pe ilustrii criminali cari au împărțit Polonia; îi mai acuză încă și pe Franția și pe Anglia care n'au intervenit ca se împedice să se comită o

asemenea crimă. Așa videm pe marele diplomat *Talleyrand*, în raportul său din 28 Ianuar 1807, către împăratul Napoleon, esprimându-se în următorul mod:

„Din toate greșelile comise de vechiul guvernământ al Franciei, cea mai ne ertată, pentru c'a fost cea mai funestă, a fost aceea de a suferi, după cum a făcut'o el, cu cea mai ne'nțeleasă neprevvedere, prima împărțeală a Poloniei pe care ar fi putut'o foarte ușor se o împedice. Fără de această primă împărțală celelalte n'ar fi putut să se efectue. Polonia ar esista încă, disparițiunea sa n'ar fi lasat un gol, și Europa ar fi evitat sguđuirile și agitațiunile care au turmentat'o ne'nterupt de zece ani“.

O acuzare identică la adresa Angliei o videm făcută de către publiciștii englezi. „Nimic n'ar fi fost mai ușor—zice *Mackintosh*—că de a se împedeca împărțala Poloniei; ea nu s'a făcut fără de veste; ani trecură în negoțiări asupra loturilor care trebuiau se fie atribuite la fie-care din cele trei Curți; dificultăți se iviră între co-împărțitori, după cum aceasta se întâmplă de obicei între bandiții care'și dispută prada lor. Când hoții se mânencă între dînșii, oamenilor onești incumbă datoria de a profita de discordia lor. Anglia și Franca ar fi avut pentru dênsele pe toți principii, căci cu toții erau de o potrivă amenințați prin un atentat care espunea soarta națiunelor la imperiul forței“.

Da! Justiția divină, o zic și eū, nu va întârzia de a lovi pe culpabili. Marea Revoluțiune franceză proclamând adevăratul principiu al Suveranității popoarelor, a inaugurat o eră nouă: *Era libertăței și a independenței popoarelor*. În această eră nouă aū și început deja a se repara injustițiile și crimele comise de regalitatea de drept divin, și precum mai multe

popoare a  e it din morm ntul lor secular, între cari  i noi Românii din Regatul României, tot a a zioa  nviereii va luci  i pentru eroica na iune polon !

De la Polonia, se trec acum la răpirea Bucovinei  i la prigonirile fraților nostri români din Transilvania.

B

Răpirea Bucovinei  i prigonirile Românilor din Transilvania.

Correspondența autentică relativă la răpirea Bucovinei schimbată între principele *Kaunitz*, ilustrul cancelariu al Mariei-Tereza cunoscută de lectore în de-ajuns din împărțeala Poloniei  i baronul de *Taugut*, internunciul austriac la Constantinopol, se găsește la Viena în archiva secretă a imperiului (1). Ac ele sunt dar autentice, oficiale,  i nu se pot contesta

Deja din coresponden a urmată în împărțeala Poloniei,  tim că principele de Kaunitz, pentru *echilibrul Statelor* a fost exprimat părerea c tr  ambasadorele rus de la Viena de a se mai lua o bucată de p m nt de la „*altul cineva*“ care are de prisos, adecă de la imperiul Ottoman. Se nu ne mai întrebăm dacă părerea aceasta se împacă cu doctrina Mariei Tereza din faimoasa sa scrisoare c tr  Kaunitz, căci deja cunoa tem sistemul diploma iei din nefasta epocă a regalit tei de drept divin: *una zic  i alta fac*.

(1) V. bro ura publicată la Paris în 1875 intitulată : *Politique Allemande en Orient. Rapt de la Bucovine d'après des documents authentiques.*

Istoria ne spune că după pacea de la Cuciuc-Kainardgi din 1774 închietă între Caterina și Imperiul Ottoman, influența Rusiei în Turcia a mers tot crescând, iar în ambele principate Moldova și Valahia, după chiar textul tratatului, pravoslavnică Rusia dobândise o specie de tutelă, în virtutea căria putea și avea dreptul se iee apărarea principatelor față de închinătorii profetului Mohamet. Iată cum glăsuește o clausă din textul tratatului de Kainardgi cu privire la ambele principate: *Poarta consimte ca ministrii Curței Imperiale ai Rusiei reședinți lângă dânsa se poată vorbi în favoarea principatelor, și făgăduiește a-și asculta cu considerarea ce se cuvine unei puteri amice și respectate.*

Austria care ne'ncetat ne-a iubit și a umblat se ne iee sub aripa sa protectoare și civilizatoare, înțelege lectorele că nu putea se vază cu ochi indiferenți ascendentul moscovit în țara marelui profet Mahomet. Geloasă din fire, și echilibristă, în interesul, bine înțeles, nu pentru sine, ci pentru întărirea păceii europene, Austria își făcea sânge rêu numai când se gândea că ortodoxul imperiū ar putea dobândi ceva de la Turc, fără se capete și ea ceva. Nărăvită rêu din împărțeala Poloniei, ea n'a putut lung timp să-și ascunză durerea ce o simțea privind pe Rusia că din zi în zi se 'nfinge tot mai mult cu tărie în măruntaele Turciei. Din această cauză, Iosef II, în ilusiunile sale de Vicarul temporal a lui Isus Christos, de cap al sântului imperiū Roman, zilnic agitat, neputând se doarmă liniștit, începe a se plânge

fidelului seǔ ministru Kaunitz cǎ pacea s'a fǎcut între Russia și Turcia fǎrǎ ca el se fi dobândit ceva din imperiul Ottoman, imperiǔ care încă de pe atunci era considerat ca un *res nullius*, și pe care, prin urmare, cum zice proverbul, cine se scoalǎ mai dimineatǎ, acela poate s'ǎ stǎpâneascǎ.

Atâta a trebuit lui Kaunitz pentru ca el, în slugǎ credincioasǎ, fǎrǎ se mai pearzǎ timpul, și chiar în anul urmǎtoriu închierii pǎcei de la Cuciuc-Kainardgi, se între în Bucovina, trup din trupul, și os din oasele bǎtrînei Moldova. La San-Petersburg cǎnd a ajuns vestea despre aceastǎ invaziune, se zice — admiratǎ, frați români, dulceța de espresiune — cǎ Cabinetul rus ar fi rostit cuvintele „cǎ Curtea de Viena împingea prea departe duplicitatea și aviditatea.” Rog pe lectore sǎ-și întipǎreascǎ bine în minte espresiunile aceste *duplicitate* și *aviditate*.

Și care au fost motivele ce Austria le-a fost invocat spre a legitima invaziunea în Bucovina, spre a justifica aceastǎ nouǎ pradǎ fǎcutǎ ziua meaza-mare?

Ascultați :

„Incalcarea granițelor austriace de cǎtrǎ locuitorii principatului Moldovei și niște imagineare drepturi a le Pocuției asupra Bucovinei!! . . . . în alte vorbe, pretextele lupului din fabula „*Lupul și Mielul*”.

Aș eși din cadrul studiului de fațǎ dacǎ m'aș pune se combat nǎscocirile și pretextile invocate de Coroana Sântului Stefan. Mě voiǔ mǎrgini numai de a spune cǎ tratatul formal prin care Turcia a validat acest act de pradare cǎtrǎ Austria, se compune

din patru articole și poartă data din 7 Maiu 1775 (1).

Aceea, înse. ce nu pot trece sub tăcere, sunt mijloacele *imorale* întrebuințate de Austria nu numai spre a păstra noua această pradă, dar și spre a răpi, cu ocasiunea aplicărei acestui tratat, cât se poate mai mult din pământul bătrinei Moldova. Cu ochii mai cu samă pe opera talentatului și laboriosului meu amic d. *Alex. Xenopol*, profesor de istorie la Universitatea din Iași, aflu că Austria spre a'și trage în partea sa pe feldmareșalul Romanzoff, și a'î dobândi consimțimântul seu tacit la răpirea Bucovinei, îi pune în palmă 5000 galbeni și o tabachere de aur împodobită cu brilante.

Găsesc că n'a fost scump ortodoxul feldmareșal. Pentru o țară ca Bucovina putea piosul Romanzoff se ceară ceva mai mult. Limbele rele chiar spun c'ar fi cerut și mai mult, dar că Kaunitz ar fi respuns că Suveranul seu are se mai dee și altora, și că pentru moment nu se înlesnește.

In privința acestor mijloace de corupțiune iată

(1) Prin art. I din acest tratat. se cedează pentru tot-dea-una Austriei «pământurile conținute de o parte între Nistru, marginile Pocuției Ungariei și a Transilvaniei, din altă parte prin limitele . . . începând de la hotarile Transilvaniei la pârșul numit Teșna împuțită și cuprinzând succesiv satele Kândreni. Stulpican I, Capul Codrului, Suceava, Siret și Cernăuți și dincolo de Prut trecând pe dinaintea Cernăuțului, și care va rămânea în confiniile imperiale. până la teritoriul Hotinului, pentru a da o probă neîndoelnică de prietenia, afecțiunea și buna vecinătate ce există între Poartă și Curtea imperială »

In art. II se stipulează ca Austria să nu poată zidi cetăți în partea cedată ei.

In art. III se regulează alte graniți din Transilvania.

In art. IV se lasă Orșova care fusese și ea reclamată de Austria, tot în stăpânirea Porței. (V. docum. Hurmuzachi, VII, pag. 157 și Alex. Xenopol, resboaele dintre Ruși și Turci).

cum distinsul meu amic și profesor de istorie de la Universitatea din Iași se exprimă în opera sa: „*Resboaele dintre Ruși și Turci și înriurirea lor asupra țerilor Române*“:

„Austria înse voind ca prin *corupție* să rășluească de la Moldova o parte cu mult mai mare de pământ decât cea cedată în realitate de Turci, stăruiește foarte mult ca Poarta se trimeată un singur Comissar pentru a'l putea cumpara mai ușor. Auzind *Thugut* că se va numi comisar pe unul *Tahir Aga*, îi face un prezent de vr'o mie galbeni pentru a'l dispune în favoarea Austriei, și'l pregătește bine în contra stăruințelor lui Ghica. Aceasta înse nu era destul; se numise supra-veghețor a întregei afaceri pașa din Hotin, care de asemenea trebuia câștigat, și fiind că acesta era mai îndărătnic, tezaurul austriac dispusese în favoarea lui de suma însemnată de 30000 fiorini. Tot odată pentru a fi sigur că *Jacovachi Rizu* va urma înainte a areta internunțiuului toate hărțile ce veneau din Moldova, *Thugut* cere și dobândește de la Curtea imperială un bacșiș de 1000 galbeni pentru acest om. În sfârșit, pentru a îndepărta de *Tahir Aga* ori ce aparență că acesta ar lucra în interesele Austriei, *Thugut* se preface că e foarte nemulțumit cu purtarea acestuia și protestează într'una la Poartă în contra lucrărilor sale, întreținând ast-feliu pe acesta în părerea greșită că *Tahir Aga* ar îngriji foarte bine de interesele ei.

„Domnitorul Ghica pe de altă parte întetit de Ruși se opunea din toate puterile încalcărilor austriace. Așa, îl vedem protestând la pașa de la Hotin contra lui *Tahir Aga* care nu s'ar ținea de loc de convențiunea încheietă, în lucrările de delimitare; înștiințază pe Poarta cum mai mulți ofițeri austriaci au venit în Moldova înaintea lui *Tahir Aga* încarcați cu presenturi pentru a'l corumpe; își dă cele

mai mari silinți pentru ca împreună cu Rușii și Prusia, care pe ascuns combăteau planurile Austriei, se făcă a se strica convențiunea încheetă, mai ales în urma neînțelegerilor foarte grave ivite între comisarul turc și cei austriaci la delimitarea în districtul Hotinului. Văzind înse că toate încercările lor sunt zadarnice face o ultimă silință și voește se scape din prada răpitorilor măcar Suceava vechea Capitală a Moldovei, dar nici aceasta nu i-a fost dat ca se împlinească; și astfel, se face și delimitarea aceasta nenorocită prin care Moldova mai perde încă 46 sate peste linia ce fusese hotărită prin convențiune“.

Domnitorul Moldovei Grigore Glica prin trada-re și nu prin judecată, este ucis de Turci într'o zi a lunii Octombrie din anul 1777¹⁾.

Corumpere prin bană, tradare și viața de om: iată creștineștile, moralile, nobilele și justele titluri pe care și fondează Austria stăpânirea ei asupra Bucovinei.

În durerea inimei mele, nu pot, în acest studiu face alta de cât să'mi amintesc și se pun sub ochii și a românilor și a streinilor, nemuritoarele versuri a le marelui și primului poet român *Vasile Alexandri*, versuri pe care dinpreună cu imprecățiunea lui *Frederic* cel mare asupra foitei brutale, fie-care român e datoriu să le 'nvețe pe de rost.

Iată din „*Răpirea Bucovinei*“ strigătul de durere a ilustrului și marelui poet *Vasile Alexandri*:

---

1) V. pag 120 139 și m. dep.

Istoria înscrie tot ce-au văzut și vede,
 Ea zice : Românie, în ceruri te încrede !
 Căci lacrimile calde de-un neam întreg vearsate
 Rodesc jos Dreptul sacru și sus nalta Dreptate.
 Deci umbră maiestoașă te'ntoarce spre hotare
 Ș'acum, după un secol, zi cu glas tare :
 «Tu scumpă Bucovina, odraslă românească !
 «Tu, cuibul vitejiei, tu, fală strămoșească !
 «Raspunde'n fața lumii cu-a ta disprețuire
 «Acelor ce aclamă a ta nenorocire,
 «Evreii te insultă l'a soarelui lumină
 «Ca pe un șoim ce'l roade, o lacomă vermină.
 «Ei rād de tine astăzi crezēnd c'a lor gramadă
 «De-acum pe vecinicie te face a lor pradă ;
 «Dar nu te pot ajunge insultele profane
 «Când ești vlastarea, fiica cohortelor romane,
 «Când, falnic răzemată pe vechile mormânturi,
 «Păstrezi în al tău suflet anticele aventuri ;
 «Când fie-care arbor din codri-ți fioroși
 «Cuprinde o legendă din timpii glorioși ;
 «Când fie-care stîncă, și plaiu, și riu, și nume
 «Atestă că nu piere romana gintă'n lume !

Veni-va ziua sîntă când vîntul mîntuirii
 Va duce corbii și nourii pe calea pribegirii,
 Și cerul țerei noastre ear fi-va nepătat
 Și limpede ca ochiul de lacrimă spălat.
 Ear păn' atuncî, o ! Doamne, dac'ăi permis se ridă
 De codrul vechiu și sacru pradalnică omidă,
 Hulească Evreimea fanatică, dușmană,
 Uitând Ierusalimul, uitând spada romană !
 Și marele imperiu aclame cu trufie
 Un act care atristă pe'ntreaga Românie !
 Ordone umilirea simțirii creștinești
 Ca să complacă urei și turbei Evreești,
 Și facă se resune văzduhul de fanfare,
 De clopote, de tunuri, de crâncenă serbare.
 Zadarnic ! acel sgomot cât de puternic fie
 Nu'mpedică pe bronzu-i istoria se'nscrie,
 Pe lângă a lumii fapte infame sau sublime :
 O fraudă, o crimă, și doue mari victime !

Un cuvânt acuma și asupra fraților noștri români din Transilvania pe care'i iubim pentru că — după cum așa de adevărat și de bine zice memoriul studenților universităților noastre — *la frații noștri de peste Carpați este leagănul neamului nostru, acolo a fost adăpostul poporului român în vremurile grele: din munții Transilvaniei ne-am coborât spre a recuprinde vechile noastre posesiuni devastate de barbari; cu ajutorul lor am ajuns se fim ceea ce suntem astăzi, în cât, pe lângă simpatie de rasă, ne mai obligă și datorია*“.

Da! După cum am zis, o mai repet, avem o datorie morală de împlinit către frații noștri de un sânge, de o limbă și de o credință cu noi.

Și dar, când videm că *principiul de naționalitate* este nesocotit de urmașii lui Atila tocmai față de frații noștri români care sunt cei mai numeroși dintre toate naționalitățile regatului Ungar; când vedem că o lege electorală specială anume s'a creat contra populațiunei românești; că autonomia bisericească a ajuns o ficțiune, iar preoții cu simțiminte românești persecutați de către chiar capi Bisericeii române împuși de guvernul Maghiar; când videm că pretutindenea unde sunt români, în Transilvania și mai cu samă în Banat, administrațiunea cea mai tirană se esercită contra românilor; că tirania a fost împinsă așa de departe încât după declarațiunea ministrului de justiție din Ungaria făcută asupra unei interpelațiuni, românii nici ar mai avea drept la protecțiunea legilor; că de la Seghedin Oradea-Mare și Sathmar până în hotarele orientale a le monarhiei, trei milioane de români se găsesc lipsiți de *justiție*, prima

dintre primele datorii sociale, prin faptul că limba maghiară a fost impusă ca singura limbă de pertractare la toate instanțiile judecătorești, respingându-se cu dispreț actele scrise în limba românească; că dreptatea la urmașii lui Atila nici că mai are vr'un sens din chiar zioa când am auzit pe un procuror ungar în procesul de presă al generalului *Traian Doda*, rostind aceste ne mai pomenite cuvinte „*că nainte de a fi judecători drepti, ei trebuiesc se dovedească că sunt maghiari!!*..

Când vedem și cetim toate aceste acte de barbarie: care suflare românească nu rămâne profund indignată și revoltată?

Persecutarea selbatecă a Maghiarilor contra Românilor a mers până și prin scoale și prin sinul familiilor românești, impunând limba maghiară prin școlile secundare, licee și școli sătești. Tinerii Români cari'și fac studiile în Germania, în Francia, orî în Italia, sunt persecutați după întoarcerea lor în țară.

În fine —zice memoriul junimei noastre studioase universitare— ca culme a celui mai turbat șovinism, se fac acum în Ungaria agitațiuni pentru crearea unei legi, prin care se înființază în toate satele *asile de copii* la care părinții sunt obligați a'și trimete copiii, începând de la *vrăstă de trei ani*.

În regatul ungar esecutarea legilor liberale e suspendată chiar în timp de pace, și până chiar la o nevinovată instalațiune de preot, gendarmii maghiari trag în carne vie, și ucid zioa meaza mare

ființe românești. Față cu niște acte de o asemenea brutalitate și barbarie, care om cugetătoriu nu va zice că Ungaria prin chiar faptul ei, stă nu numai pe un vulcan, dar apoi măi ține în mâna sa și fiti-lul care se facă se isbucnească teribilul incendiu pe care, zeu, nu știm cum î'l vom măi putea stinge : în atâta dimensiunile lor pot a se întinde la nesfârșit.

Pressa română întreagă, fără deosebire de culoare politică, zilnic constată actele injuste, asupririle și prigonirile sistematice ce se fac fraților noștri din Transilvania; și deci, teribilul incendiu putând dintr'o zi în alta se isbucnească, chiar fără de voe, datoria noastră de Români ne va sili să luăm apararea fraților noștri asupriți și impilați.

Cum vede lectorele, în privința fraților români din Transilvania, sînt scurt, dar cuprinzătoriu.

Și acum, după ce am narat foarte pe scurt a-săsinatul Poloniei, după ce am amintit răpirea Bucovinei, după ce-am zis și două cuvinte în privința asupririlor și prigonirilor fraților noștri din Transilvania, fără să me măi opresc asupra incalificabilului act al luărei Besarabiei, acest act de spoliare fiind de tot recent în memoria noastră, sosesc la concludsiunea acestor studii.

§ VII.

Conclusiune

Să ne închipuim—întemplantare de care D-zeu fe-rească—că Tripla alianță s'ar găsi în rebel cu A-lianța Franco-rusă.

Intreb :

Cu ce drept, cu ce curaj, și cu ce obraz, poate Imperiul german se ceară de la soldatul polon ca să'și verse sângele și să'și dea viața sa într'un rebel care l'ar avea cu Francia?..

Cu ce drept, cu ce curaj, și cu ce obraz, impe-ratul Franz Iosef poate se pretindă de la soldatul polon ca să se bată alături de german cu armata franceză ?

Cu ce drept, cu ce curaj, și cu ce obraz, maes-tatea sa Țarul tuturor Russiilor poate reclama de la soldatul polon ca el să'și sacrifice viața pentru inte-resile a tot puternicei monarhii ?

Soldatul polon față cu sacrificiul ce i se cere n'ar fi în drept să strige la trustrele aceste mari și puternice imperii :

„Sângele ce curge prin vinele mele, inteligența, energia care mi-a dat'o D-zeu trebuie se-o întrebuin-țez mai întâi în propria mea conservare și disvoltage, pentru ca așa se pot fi apoi în stare să conserv și să disvoltage națiunea la care aparțin. Eu, polon, nu sînt nici german, nici austriac, nici rus, ci sînt o individualitate distinctă de naționalitatea germană, austriacă și rusă; și deci, avînd propria mea națio-nalitate, ființa mea de om, forța mea intelectuală și fizică, întreaga mea personalitate, într'un cuvînt, fără

de a mă sin-ucide pe mine însumi, nu o pot pune în serviciul vostru, care, într'un moment dat, abuzând de forța voastră brutală, ați asasinat națiunea la care aparțin. Și dacă este ca să'mi sacrific viața, prima dintre primele datorii morale reclamă ca arma mea se o întorc mai întâiu contra ta, German, contra ta, Austriac, contra ta, Rus.... Căci cu ce drept ca hoții de codru v'ați unit trus-trei și ați împărțit țara Polonă în trei mari bucăți, și din întreaga mea națiune ați făcut trei specii de sclavi: *sclavi poloni germani*, *sclavi poloni austriaci*, *sclavi poloni ruși*?... A mă bate eu, polon, pentru ca să măntin pe imperiul German în mărirea de astăzi; a mă bate eu, polon, pentru ca să se respecte Monarchia Austriacă, cel puțin în starea ei de azi; a mă bate eu, polon, pentru uriașul Imperiu Rus este ca și când mi-ați cere ca prin sângele și viața mea să contribuesc a perpetua tocmai eu în etern sclăvia mea; este a cere ca să mă sin-ucid, să mă zugrum cu chiar propriile mele mâni; și această sin-ucidere, după nici o lege, divină sau umană, nu puteți, și nu sunteți în drept, tocmai voi popoare creștine, să mi-o cereți“.

Rațiunile ce le dă, întimpinarea ce-o face soldatul polon la sacrificiul ce i se cere, tot acele rațiuni și tot acea întimpinare este în drept să le invoace soldatul român din Bucovina, soldatul român din Transilvania și din Besarabia, soldatul Bohem, toți soldații într'un cuvânt, care aparțin națiunilor subjugate și impilate.

Când dar îngrozitorul tocsin al popoarelor oprite ar resuna dintr'un capăt al Europei la celalalt, oare Germania, oare Austria, dușmanele de astăzi ale Rusiei, nu și-ar da ele mâna cu despotul de la Nord spre a'și apara prada pe care împreună au

pus mâna? După mine, mai mult decât sigur că ele își vor da mâna; istoria omenirii mă silește chiar fără de voea mea să'mi formeze această convingere.

Și'n adevăr, n'am văzut pe Prusia, pe Austria, pe Rusia în Congresul de la Viena din 1814, devenind niște adevarați neguțitori de carne omenească și tratând pe chiar popoarele cărora le făgăduise libertatea și independența, întocmai după cum, într'un târg de vite, se precupețesc boii de plug și celelalte turme de vite? Actele Congresului de Viena sunt de față. Din ele constatăm că în loc să se consulte națiunile asupra destinațiilor lor viitoare, diplomații înființară o *comisiune de statistică* cu misiunea de a lumina pe înaltele puteri în împărțala ce aveau de făcut.

Ascultați, popoare oprimate, instrucțiunile principelui de Metternich adresate acestei comisiuni de statistică: «*Această comisiune—zice diplomatul austriac—va face o catagrafie lămurită de pământurile cucerite de împăratul Napoleon și de aliații săi, fără privire la destinațiunea acelor pământuri. Ea le va evalua din punctul de vedere a populațiunei; și în această evaluare se va avea în vedere nu numai calitatea, dar se va avea în vedere și specia și calitatea*».

Diplomații care stăteau plini de îngâmfare la masa cu postav verde a Congresului de Viena, numiți de istorici *neguțitori de carne omenească*, ca la un mezat unde sunt mulți concurenți, licitau și supralicitau popoarele. Pe-un diplomat îl vedem susținând că Polonezii de pe lângă împrejurimile Pozenului

lasați Prusiei de cătră Rusia, fac mai mult decât Polonezii de pe lângă Klodova păstrați de cătră Rusia ; pe-un altul î'l auzim strigând că un locuitoriu de la Aix-la-Chapelle sau din Colonia făcea mult mai multe parale decât un polonez de la Kalisch sau din Thorn care se dădea în schimb !!... Congresul de la Viena prefăcut într'un adevărat târg de vite, iar marii diplomați stând ca la un Sultan-mezat, și strigând :

Odată !... de două !... de trei !... adjudecat orașul cutare maestăței sale cutare !...

Odată !... de două !... de trei !... adjudecate două părți din națiunea cutare maestăței sale împăratului cutare !...

În schimbul acestora, și pentru ca maestatea sa din *Liga „Sânta Alianță“* să-și dobândească o bună linie de apărare ... *odată !... de două !... de trei !... se adjudecă* întinderea fruntariilor sale până la cutare fluviu sau până la cutare munți !...

Abia *Coalițiunea* resturnase pe Napoleon, și ea și'ncepe a calca pe urmele despotului Napoleon cuceritorul.

— „*Am pierdut atâtea suflete de oameni de la 1805*— auzim pe Prusia zicând— trebuie să fiu despăgubită c'un număr egal de suflete. Dacă celelalte puteri câștigă suflete de oameni, pentru ce n'ași câștiga și eu?... Admirați, popoare, aritmetica principelui de Hardenberg : „Prusia a pierdut 4,700,000 de suflete; ce-a dobândit? Ea n'a dobândit decât 1,300,000 ; ea, deci, este în pierdere de 3,400,000. Ca compensațiune cer mai întâi Saxa, ceea ce-i procură 2 mi-

lioane de suflete, apoi 810.000 Polonezi. Ceea ce i va mai lipsi se va lua din ducatul de Berg, în Westfalia și în provinciile Renane“.

După calculele ministrului prussac, Prussia ar câștiga mai mult de la 6 la 700,000 suflete, ceea ce era puțin lucru, dacă se va lua în considerare întinderea și mărirea ce-o obținuse celelalte State. Spre a indemniza pe regele Saxeii, Prusia propune să i se dea 700,000 suflete pe ținutul Rinului.

—Accept calculile d-tale c'ai fi în pierdere de 3,400,000 suflete—replică principele de Metternich—vei avea 400,000 suflete saxone, restul se va lua pe ținutul Rinului și în Nord. Ceea ce ți va da 60,000 suflete mai mult decât aveai în 1805...“.

Prevăzând că cu aceste Prusienii n'au se fie mulțumiți, altele sa principele *Metternich* vra să se arate generos cătră altele sa principele *de Hardenberg* carele, întocmai ca și negușitorul evreu, cerea mult ca să capete puțin.

«Maestatea sa imperială—continuă Metternich—spre a complecta lotul Prusiei, este gata de a pune în masa ținuturilor disponibile cele 400,000 de suflete pe care împăratul Rusiei a promis a'i retroceda în Galicia orientală; ea va lăsa Rusiei pe atâta și în proporțiune egală cu ce împăratul va adăugi la lotul Prusiei din partea Warthei.

Lectorele este acum în drept se m'ntrebe, de ce uit și nu vorbesc despre imperatul Rusiei, despre acela care a învins armata lui Napoleon, despre acela care prin saloanele din Paris voea se treacă de

un mare liberal. Doamna de *Staël* credea așa de mult în liberalismul Țarului Alexandru încât o auzim zicând : «Ideile liberale le-a susținut în toate ocaziunile, și dacă aceste idei n'au triumfat pe cât el le-a fost dorit, nu trebuie cel puțin să ne minunăm „*qu'un tel instinct de ce qui est beau, qu'un tel amour de ce qui est juste, soit né dans son coeur comme une fleur du ciel au milieu de tant d'obstacles*“.

Dacă de la galanteria acestei talentate femei, ne vom duce la istorici, vom vedea că despotul de la nord a luat prin tratatul de Viena tot ce a putut lua. Cât pentru liberalismul seu, n'avem de cât să cetim convorbirile sale intime cu *Talleyrand*, fostul ministru a lui Napoleon, spre a rămânea deplin convinși asupra liberalismului Țarului Alexandru.

— „Maestate — îi zice într'o zi cu respectul convenit *Talleyrand*—trebuesc respectate drepturile Europei acum mai cu samă când ați resturnat pe Napoleon cel acuzat că le-a călcat în picioare.“

— „*Aceste drepturi ale Europei* — răspunde Alexandru — pe care ți le închipuești astăzi spre a mi le opune, eu nu le cunosc. Intre puteri, drepturile sunt interesele fie-căreia; nici că admit altele.“

La răspunsul acesta, se zice că *Talleyrand* s'ar fi exclamat : *Nenorocită Europă ! Nenorocită Europă ! ce a-i să devii !...*“ Nu odată, ci în repețite rînduri Țarul Rusiei zicea că „*dreptul, tratatele, sunt niște vorbe goale de care fie-care se servește după cum îi vine la socoteală, că n'are el să se lese a fi înșelat de niște asemenea cuvînte, că nu era vorba nici de princi-*

păi, nici de drept, dar de interese pe care fie-care putere le înțelege după chipul și asemănarea sa.“

Față cu această doctrină, fac scuzele mele cele mai umilite Țarului rusesc, cum și adoratorului seu d-lui *E. de Cyon*, pentru c'am cutezat se zic că Rusia a comis o *imoralitate* când ne-a luat Besarabia contra glăsuirei convențiunii ce aveam cu ea.

Fac scuzele mele; căci, când zisesem aceste cuvinte, cu totul uitasem convorbirile Țarului cu Talleyrand. Și deci, când va mai fi vorba se închierăm vr'un tratat de alianță ofensivă sau defensivă, ne vom deschide bine ochii la trecutul popoarelor și la principiile ce ele le au avut și le au asupra buneii credințe ce trebuie se presadă la convențiunile internaționale, după cum această bună credință presede și la convențiunile dintre particulari.

Lordul Castlereagh, zicea cătră .toți cari voeau să'l auză, că „din cauza pretențiunilor rusești, Congresul de Viena care trebuia se inaugureze domnia moderațiunii și a justiției la națiunile civilizate, în curând n'are se ofere, dacă nu se va lua bine sama, de cât o scenă de ambițiune, în stare numai ea singură ca se facă pe popoare se regrete pe Napoleon.“

Aș putea se mă 'ntind foarte mult asupra Congresului de la Viena, și cu istoricii în mână să probez până la evidență că numai de onoare și de justiție n'au fost călăuzite marile puteri în acest Congres. Ele s'au fost coalizat în contra lui Napoleon, pentru ca apoi, ele să se pună în locul lui : schimbare de stăpân , și nimic mai mult. Marele princi-

piu al *naționalităților* a fost uitat îndată ce ele s'au văzut victorioase (1).

Inlături deci, și tu, puternic imperiu German, și tu, falnic imperiu Austriac, în lături, și tu, colos in-fricoșat de la nord, în lături voi, State, creațiuni artificiale, spre a da locul de onoare marelui principiu rațional, singura garanție a unei păci bine-făcătoare și durabile : *Constituirea Statelor Europeene după diversele sale naționalități.*

Nu poate fi pace reală și durabilă în Europa, intru cât principiul naționalităților, a libertății și al independenței acestor naționalități, nu se va pune în aplicare. Ne incetat Europa se va întoarce într'un cerc vicios : aliații de astăzi vor fi dușmanii de mâni, și vice-versa, dușmanii de azi vor fi amicii de mâni. Puternicile imperii din Tripla alianță, Germania și cu Austria își vor da mâna cu marele imperiu de la nord spre a nu lasa ca Polonia se reînvie, ca Transilvania, Bucovina și Besarabia se formeze un singur corp de națiune cu Regatul României de astăzi.

Scurt, țerile subjugate din imperiul Ottoman, precum și acele din Tripla alianță sau din alianța Franco-rusă trebuiesc reconstituite pe principiul de naționalitate.

Intrat'a acest mare și salutariu principiu în conștiința Statelor celor mari? Mă 'ndoesc, cu toate sfor-

---

(1) V. Thiers, *Histoire du Consulat et de l'Empire*, cart. LVI — *Histoire de France* par l'Abbé de Montgaillard — Lefebvre, *Histoire des Cabinets de l'Europe pendant le Consulat et l'Empire* — Laurent *Histoire de l'humanité* — Congrès de Vienne, *Recueil de pièces officielles. Revue des Deux mondes* pe anii 1862, 1868. etc.

țările ce le văd făcute de cugetători și de istorici, precum și din partea *Ligăi internaționale de pace de libertate și de arbitragiu internațional*.

De la ultimul resbel franco-german, Europa întreagă trăește într'o emoțiune perpetuă, și se înarmează până în dinți pentru că ea este convinsă că pacea nu poate dura intru cât Franția se găsește în pozițiunea umilită de astăzi, Statele cele mici se înarmează și ele și cheltuesc cu mijloacele de apărare mai pre sus chiar de puterile lor, numai pentru ca evenimentele să nu le surprinză nepregătite.

Față cu aceste două formidabile alianțe, și în caz de un resbel între ele, Statul Român, neputând sta neutru, cui în definitiv, se cade se întindă mâna? Căci, la dreptul vorbind, și dintr'o parte și dintr'alta, avem dușmani și răpitori din pământul nostru.

Problemul este peste măsură de greu, din cauza aceea mai cu samă că puterile centrale, cu toată civilizațiunea de care se mândresc, au și ele pe conștiința lor popoare oprimate, întocmai ca și Colosul de la nord.

Adevărul real fiind acesta, omul cu pătrundere și cu experiență la ce trebuie mai întâiu să se gândească?

După mine, el trebuie să și preumbe ochii și să vadă din care parte ar putea mai întâi luci o rază de speranță a triumfului dreptului asupra forței brutale. Odată intrat pe calea aceasta de optică politică, cu toată critica severă ce merită puterile occidentale, parcă tot pe pământul acestor State mai cu ușurință, și ntr'un mai scurt timp, ar putea să și aibă triumful lor principiile de drept, de naționalitate și

de fraternitate între popoare. Și când îmi exprim această credință, lectorele este rugat a crede că nu mă rostesc de pe acum într'un problem așa de dificil, de la soluțiunea căreia poate se depindă existența și întreg viitorul nostru național.

Și'n adevăr, câte schimbări, câte prefaceri nu pot avea loc de astăzi și până în ziua înfricoșatului desnodământ al complicațiunilor și înarmărilor din Europa întregă. Nourii, recunosc, s'au format deja, îi sunt foarte posomorâți și ca mâne focul electric poate să'î pună în flacări ingrozitoare. Dar până în zioa când voi auzi înfricoșatul tocsin al popoarelor că sună și mă dișteaptă, datoria noastră a tuturor este ca, cu istoria în mână, să cugetăm din care parte există mai cu samă pericolul.

După mine, pericol și pericol real există, și de te vei da cu Tripla alianță, și de te vei da cu Alianța Franco-rusă. Am, însă, deplina încredere în inteligența și patriotismul concetățenilor mei, că, în momentul când toxinul popoarelor va suna, cu toții fără deosebire de culoare politică, chibzuind și cum-pănînd, nu ne vom împărți în diverse tabere, ci toți, ca un singur om, vom fi din partea aceia în care vom crede că va luci o rază de speranță pentru salvarea popoarelor oprimate și pentru punerea în aplicare—bine înțeles nu ca la Congresul de Viena—a principiului reconstituirei Europei pe baza naționalităților, așa ca fie-care națiune să se bucure de independența sa,—principiu singur, după mine, în stare ca să dea o pace reală și durabilă Europei și lumii întregi.

APENDICE

APENDICE

Actele ce-am promis lectorelui că le va găsi, în apendice, la finele studiului nostru politic, le public în limba franceză așa după cum le găsesc în *Thiers, Histoire du Consulat et de l'Empire*.

I

Declararea lui Thiers când începe a povesti întrevederea de la Tilsit. Vezi pag. 8 s. m. d. din acest studiu. (V. Thiers, Cartea XXVII).

Il est fort difficile de savoir avec exactitude ce qui s'est passé dans les longs entretiens que Napoléon et Alexandre eurent ensemble à Tilsit.

Toute l'Europe a retenti à cet égard de récits controuvés, et on a non-seulement supposé des entretiens chimériques, mais publié une quantité de traités, sous le nom d'articles secrets de Tilsit, absolument faux. Les Anglais surtout, pour justifier leur conduite ultérieure à l'égard du Danemark, ont mis au jour beaucoup de prétendus articles secrets de Tilsit, les uns imaginés après coup par les collecteurs de traités, les autres véritablement communiqués dans le temps au cabinet de Londres par des espions diplomatiques, qui, en cette occasion, gagnèrent mal l'argent qu'on leur prodiguait. Grâce aux documents authentiques et officiels dans lesquels j'ai eu la faculté de puiser, je vais donner pour la première

II

fois les véritables stipulations de Tilsit, tant publiques que secrètes ; je vais surtout faire connaître la substance des entretiens de Napoléon et d'Alexandre. Je me servirai pour cela d'un monument fort curieux, probablement condamné pour longtemps à demeurer secret, mais dont je puis sans indiscretion extraire ce qui est relatif à Tilsit. Il s'agit de la correspondance particulière de M. M. Savary et Caulaincourt avec Napoléon, et de la correspondance de Napoléon avec eux. Le général Savary demeura quelques mois à Saint-Pétersbourg comme envoyé extraordinaire, M. de Caulaincourt y séjourna plusieurs années à titre d'ambassadeur. Le dévouement de l'un, la véracité de l'autre, ne permettent pas de douter du soin qu'ils apportèrent à faire connaître à Napoléon la vérité tout entière, et je dois dire que le ton de sincérité de cette correspondance les honore tous les deux. Craignant de substituer leur jugement à celui de Napoléon, et voulant le mettre en mesure de juger par lui-même, ils prirent l'habitude de joindre à leurs dépêches un procès-verbal, par demande et par réponse, de leurs conversations intimes avec Alexandre. L'un et l'autre le voyaient presque tous les jours en tête-à-tête, dans la plus grande familiarité, et, en rapportant mot pour mot ce qu'il disait, ils en ont tracé, sans y prétendre, le portrait le plus intéressant et certainement le plus vrai. Beaucoup de gens, et notamment beaucoup de Russes, pour excuser Alexandre de son intimité avec Napoléon, mettent cette intimité sur le compte de la politique, et, le faisant plus profond qu'il ne fut, disent qu'il trompait Napoléon. Cette singulière excuse ne serait pas même essayée, si on avait lu la correspondance dont il s'agit. Alexandre était dissimulé, mais il était impressionnable, et dans ces entretiens on le voit s'échapper sans cesse à lui-même, et dire tout ce qu'il pense. Il est certain qu'il s'attacha quelque temps, non pas à la personne de Napoléon, qui lui inspira toujours une certaine appréhension, mais à sa politique, et qu'il la servit très-activement. Il avait conçu une ambition fort naturelle, que Napoléon laissa

naitre, qu'il flatta quelque temps, et qu'il finit par décevoir. C'est alors qu'Alexandre se détacha de la France, s'en détacha avant de l'avouer, ce qui constitua pour un moment la fausseté dont les Russes lui font honneur, mais ce qui n'en était presque pas une, tant il était facile de discerner dans son langage et dans ses mouvements involontaires le changement de ses dispositions. J'anticiperais sur le récit des temps ultérieurs, si je disais ici quelle fut cette ambition d'Alexandre que Napoléon flatta, et qu'il finit par ne pas satisfaire. Ce que je dois dire en ce moment, c'est comment la longue suite des entretiens d'Alexandre avec M. M. Savary et de Caulaincourt a pu me servir à éclaircir le mystère de Tilsit. Voici comment j'y suis parvenu. Alexandre, plein du souvenir de Tilsit, rappelait sans cesse à M. M. Savary et de Caulaincourt tout ce qui s'était fait et dit dans cette célèbre entrevue, et racontait souvent les conversations de Napoléon, les propos tour à tour profonds ou piquants recueillis de sa bouche, les promesses surtout qu'il disait en avoir reçues. Tout cela fidèlement transcrit le jour même, était mandé à Napoléon, qui contestait quelquefois, d'autres fois admettait visiblement, comme ne pouvant pas être contesté, ce qu'on lui rappelait. C'est dans la reproduction contradictoire de ces souvenirs que j'ai puisé les détails que je vais fournir, et dont l'authenticité ne saurait être mise en doute. J'ai obtenu en outre d'une source étrangère, également authentique et officielle, la communication de dépêches fort curieuses, contenant les épanchements de la reine de Prusse, à son retour de Tilsit, avec un ancien diplomate, digne de sa confiance et de son amitié. C'est à l'aide de ces divers matériaux que j'ai composé le tableau qu'on va lire, et que je crois le seul vrai, entre tous ceux qu'on a tracés des scènes mémorables de Tilsit.

Nota ministrului Romanzoff scrisă cu propria sa mână, ne iscălită, dar recunoscută ca autentică, despre care vorbesc la pag. 23 din studiul meu. (Vezi Thiers, Cartea XXIX).

Nous croyons devoir citer cette pièce elle-même, monument peut-être le plus curieux de ce temps extraordinaire, copiée textuellement sur la minute écrite de la main de M. Romanzoff, envoyée à Napoléon, et contenue aujourd'hui dans le dépôt du Louvre. Nous avons tenu la pièce originale, et nous affirmons la rigoureuse exactitude de la citation qui suit :

«Puisque S. M. l'Empereur des Français et roi d'Italie, etc. vient de juger que, pour arriver à la paix générale et affermir la tranquillité de l'Europe, il y fallait affaiblir l'empire ottoman par le démembrement de ses provinces, l'Empereur Alexandre, fidèle à ses engagements et à son amitié, est prêt à y concourir.

«La première pensée qui a dû se présenter à l'empereur de toutes les Russies, qui aime à se retracer le souvenir de Tilsit, lorsque cette ouverture lui a été faite, c'est que l'Empereur, son allié voulait porter tout de suite à exécution ce dont les deux monarques étaient convenus dans le traité d'alliance relativement aux Turcs, et qu'il y ajoutait la proposition d'une expédition dans l'Inde.

«L'on était convenu à Tilsit que la puissance ottomane devait être rejetée en Asie, ne conservant en Europe que la ville de Constantinople et la Roumélie.

«L'on en avait alors tiré cette conséquence, que l'empereur des Français acquerrait l'Albanie, la Morée et l'île de Candie.

«L'on avait dès lors adjugé la Valachie, la Moldavie à la Russie, donnant à cet empire le Danube pour limite, ce qui comprend la Bessarabie, qui, en effet, est une lisière au bord de la mer, et que communément l'on considère comme

faisant partie de la Moldavie, si l'on ajoute à cette part la Bulgarie, l'empereur est prêt à concourir à l'expédition de l'Inde, dont il n'avait pas été question alors, pourvu que cette expédition dans l'Inde se fasse comme l'empereur Napoléon vient de la tracer lui-même, à travers l'Asie Mineure.

«L'empereur Alexandre applaudit à l'idée de faire intervenir dans l'expédition de l'Inde un corps de troupes autrichiennes, et, puisque l'empereur, son allié, paraît le désirer peu nombreux, il juge que ce concours trouverait une compensation suffisante si l'on adjugeait à l'Autriche la Croatie turque et la Bosnie, à moins que l'empereur des Français ne trouvât sa convenance à en retenir une partie. L'on peut outre cela offrir à l'Autriche un intérêt moins direct, mais très-considérable, en réglant ainsi qu'il suit le sort de la Serbie, qui est sans contredit une des belles provinces de l'empire ottoman.

«Les Serbiens sont un peuple belliqueux, et cette qualité qui commande toujours l'estime, doit inspirer le désir de bien arrêter leur destinée.

«Les Serbiens, pleins du sentiment d'une juste vengeance contre les Turcs, ont secoué le joug de leurs oppresseurs avec hardiesse, et sont, dit-on, résolus de ne le reprendre jamais. Il paraît donc nécessaire, pour consolider la paix, de songer à les rendre indépendants des Turcs.

«La paix de Tilsit ne prononce rien à leur égard : leur propre voeu, exprimé vivement et plus d'une fois, les a portés à prier l'empereur Alexandre de les admettre au nombre de ses sujets : ce dévouement pour sa personne lui fait désirer qu'ils vivent heureux et satisfaits, sans vouloir étendre sur eux sa domination. Sa Majesté ne cherche pas des acquisitions qui pourraient entraver la paix ; elle fait avec plaisir ce sacrifice et tous ceux qui peuvent conduire à la rendre prompte et solide. Elle propose par conséquent d'ériger la Serbie en royaume indépendant, de donner cette couronne à l'un des archiducs qui ne fût pas chef de quelque branche souve-

VI

raine et qui fût assez éloigné de la succession au trône d'Autriche : dans ce cas-ci, l'on stipulerait même que jamais ce royaume ne pourrait être réuni à la masse des Etats de cette maison.

«Toute cette supposition de démembrement des provinces turques telle qu'elle est énumérée ci-dessus, étant calquée d'après les engagements de Tilsit, n'a paru offrir aucune difficulté aux deux personnes que les deux empereurs ont chargées de discuter entre elles quels étaient les moyens d'arriver aux fins que se proposent Leurs Majestés Impériales.

«L'empereur de Russie est prêt à prendre part à un traité entre les trois empereurs, qui fixerait les conditions ci-dessus énoncées ; mais, d'un autre côté, ayant jugé que la lettre qu'il venait de recevoir de la part de l'empereur des Français semblait indiquer la résolution d'un beaucoup plus vaste démembrement de l'empire ottoman que celui qui avait été projeté entre eux à Tilsit, ce monarque, afin d'aller au-devant de ce qui pourrait convenir aux intérêts des trois cours impériales, et surtout afin de donner à l'Empereur, son allié, toutes les preuves d'amitié et de déférence qui dépendent de lui, a annoncé que, sans avoir besoin d'un plus grand affaiblissement de la Porte Ottomane, il y concourrait volontiers.

«Il a posé pour principe de son intérêt en ce plus grand partage, que sa part d'augmentation d'acquisition serait modérée en étendue ou extension et qu'il consentait à ce que la part de son allié surtout fût tracée sur une bien plus grande proportion. Sa Majesté a ajouté qu'à côté de ce principe de modération elle en plaçait un de sagesse, qui consistait à ce qu'elle ne se trouvât pas, par ce nouveau plan de partage, moins bien placée, qu'elle ne l'était aujourd'hui pour ses relations de limites et commerciales.

«Partant de ces deux principes, l'empereur Alexandre verrait non-seulement sans jalousie, mais même avec plaisir, que l'empereur Napoléon acquière et réunisse à ses Etats, outre ce qui a été mentionné ci-dessus, toutes les îles de l'Ar-

chipel, Chypre, Rhodes et même ce qui restera des Echelles du Levant, la Syrie et l'Égypte.

« Dans le cas de ce plus vaste partage, l'empereur Alexandre changerait sa précédente opinion sur le sort de la Servie ; il désirerait, cherchant à faire une part honorable et très-avantageuse à la maison d'Autriche, que la Servie fût incorporée à la masse des Etats autrichiens, et que l'on y ajoutât la Macédoine, à l'exception de la partie de la Macédoine que la France pourrait désirer pour fortifier sa frontière d'Albanie, de manière à ce que la France puisse obtenir Salonique ; cette ligne de la frontière autrichienne pourrait se tirer de Scopia sur Orphano, et ferait aboutir la puissance de la maison d'Autriche jusqu'à la mer.

« La Croatie pourrait appartenir à la France ou à l'Autriche, au gré de l'empereur Napoléon.

« L'empereur Alexandre ne dissimule pas à son allié que, trouvant une satisfaction particulière à tout ce qui a été dit à Tilsit, il place, d'après le conseil de l'Empereur son ami, ces possessions de la maison d'Autriche entre les leurs, afin d'éviter le point de contact toujours si propre à refroidir l'amitié.

« La part de la Russie en ce nouveau et vaste partage, eût été d'ajouter, à ce qui lui avait été adjugé dans le projet précédent, la possession de la ville de Constantinople avec un rayon de quelques lieues en Asie, et en Europe une partie de la Roumélie, de manière que la frontière de la Russie, du côté des nouvelles possessions de l'Autriche, partit de la Bulgarie et suivit la frontière de la Servie jusqu'un peu au-delà de Solismick et de la chaîne de montagnes qui se dirige depuis Solismick jusqu'à Trayonopol y compris, et puis la rivière Moriza jusqu'à la mer.

« Dans la conversation qui a eu lieu sur ce second plan de partage, il y a eu cette différence d'opinion, que l'une des deux personnes supposait que si la Russie possédait Constantinople, la France devait posséder les Dardanelles, ou au moins

VIII

s'approprier celle qui était sur la côte d'Asie : Cette assertion a été combattue de l'autre part, par l'immense disproportion que l'on venait de proposer dans les parts de ce nouvel et plus grand partage, et que l'occupation même du fort qui se trouvait sur la rive d'Asie détruisait tout-à-fait le principe de l'empereur de Russie de ne pas se retrouver plus mal placé qu'il ne l'était maintenant, relativement à ses relations géographiques et commerciales.

«L'empereur Alexandre, mû par le sentiment de son extrême amitié pour l'empereur Napoléon, a déclaré pour lever la difficulté : 1) qu'il conviendrait d'une route militaire pour la France qui, traversant les nouvelles possessions de l'Autriche et de la Russie, lui ouvrirait une route continentale vers les Echelles et la Syrie ; 2) que si l'empereur Napoléon désirait posséder Smyrne ou tel autre point sur la côte de Natolie, depuis le point de cette côte qui est vis-à-vis de Mytilène jusqu'à celui qui se trouve placé vis-à-vis de Rhodes, et y envoyait des troupes pour les conquérir, l'empereur Alexandre est prêt à l'assister dans cette entreprise, en joignant à cet effet un corps de ses troupes aux troupes françaises ; 3) que si Smyrne ou telle autre possession de la côte de Natolie, tels qu'ils viennent d'être indiqués, ayant passé sous la domination française, venait ensuite à être attaqué, non-seulement par les Turcs, mais même par les Anglais en haine de ce traité. S. M. l'empereur de Russie se portera en ce cas au secours de son allié toutes les fois qu'il en sera requis.

4) «Sa Majesté pense que la maison d'Autriche pourrait sur le même pied assister la France en la prise de possession de Salonique, et se porter au secours de cette Echelle toutes les fois qu'elle en sera requise.

5) «L'empereur de Russie déclare qu'il ne désire pas acquérir la rive méridionale de la mer Noire qui est en Asie, quoique dans la discussion il avait été pensé qu'elle pouvait être de sa convenance.

6) «L'empereur de Russie a déclaré que, quels que fussent les succès de ses troupes dans l'Inde, il ne prétendait pas y rien posséder, et consentait volontiers à ce que la France fit pour elle toutes les acquisitions territoriales dans l'Inde qu'elle jugerait à propos ; qu'elle était également la maîtresse de céder une partie des conquêtes qu'elle y ferait à ses alliés.

«Si les deux alliés conviennent entre eux d'une manière précise qu'ils adoptent l'un ou l'autre de ces deux projets de partage, S. M. l'empereur Alexandre trouvera un plaisir extrême à se rendre à l'entrevue personnelle qui lui a été proposée et qui peut-être pourrait avoir lieu à Erfurt. Il suppose qu'il serait avantageux que les bases des engagements que l'on y doit prendre soient d'avance fixées avec une sorte de précision, afin que les deux empereurs n'aient à ajouter à l'extrême satisfaction de se voir que celle de pouvoir signer sans retard le destin de cette partie du globe, et nécessiter par là, comme ils se le proposent, l'Angleterre à désirer la paix dont elle s'éloigne aujourd'hui à dessein et avec tant de jactance.»

III

Scrisorile d-lui *de Champagny* adresate lui Napoleon, pe când acesta se găsea la Curtea de Weimar, despre care vorbesc în studiul meu la pag. 36. (Vezi Thiers, Cartea XXXII).

J'ai déjà dit qu'il y avait des lettres de M. de Champagny à l'Empereur, où les détails de la négociation étaient racontés jour par jour, même quand M. de Champagny et Napoléon se trouvaient réunis à Erfurt. Ces lettres continuèrent naturellement pendant que Napoléon était à Weimar. Je ne suis donc pas réduit aux conjectures, et c'est d'après les documents les plus authentiques que je retrace les détails de cette entrevue, où les résolutions prises n'eurent pas moins d'intérêt que le spectacle donné à l'Europe.

Voici comment M. de Champagny s'en explique avec l'Empereur :

«Erfurt, le 6 Octobre 1808.

«Traitant cette question avec toute la bonne foi possible, bien persuadé que le délai demandé, celui qui subordonne toute démarche pour l'obtention des deux provinces à l'issue de la négociation avec l'Angleterre, est autant dans les intérêts de la Russie que dans ceux de la France, j'espérais éteindre le sentiment de défiance qu'annonçait la réponse de M. de Romanzoff ; mais je n'ai pu l'ébranler. Celui qui est prêt à saisir une proie qu'il a longtemps convoitée est sourd à toutes les raisons qui peuvent retarder sa jouissance. Il y a trente ans que M. de Romanzoff a rêvé cette acquisition ; c'est le triomphe de son système ; là est sa réputation et son honneur. Tout autre intérêt lui paraîtra faible auprès de celui-là. L'empereur Alexandre, qu'aucun motif personnel ne pousse, et à qui tous les intérêts de son empire sont également chers, doit être beaucoup plus accessible à la force des raisons qui, pour son intérêt lui prescrivent de retarder, non pas une jouissance, mais une simple prise de possession d'une province qui ne peut lui échapper. Je ne suis donc convenu de rien avec M. de Romanzoff ; quand même j'y aurais été autorisé, je n'étais pas plus disposé que lui à céder, et je regarde comme inutile de lui en parler encore, avant l'arrivée de Votre Majesté. Sur le reste nous sommes à peu près d'accord.

«Signé : *Champagny.*»

«Erfurt, le 8 Octobre 1808.

«Sire,

«Deux heures de conférence avec M. le comte de Romanzoff n'ont amené aucun résultat. Son système paraît irrévocablement arrêté ; il veut les provinces turques ; il les veut à tout prix ; il les veut aujourd'hui plutôt que demain. Ses objections sont moins contre l'article VI, dont Votre Majesté veut maintenir la rédaction, que contre l'addition qu'elle propose à l'article VII du contre-projet, et qui consiste en ces mots :

«Il ne sera donné aucun éveil à la Porte sur les intentions de la Russie, qu'on n'ait connu l'effet des propositions faites par les deux puissances à l'Angleterre.»

«Ces mots effarouchent beaucoup M. de Romanzoff. Aucun délai ne lui paraît admissible, et surtout un délai indéterminé.

«—Quand, comment, connaîtra-t-on, dit-il, l'effet de ces propositions? Un premier résultat ne mettra-t-il pas dans le cas d'en attendre un second, celui-ci un troisième, et notre arrangement avec la Turquie ne sera-t-il pas continuellement ajourné?» Il appliquait ce raisonnement à tout. Si je lui parlais des ménagements dus aux Français établis dans le Levant, il me demandait : «Mais voulez-vous attendre qu'ils soient revenus en France? Quand pourront-ils y revenir? «La paix avec l'Angleterre lui paraît difficile, et c'est pour cela qu'il ne veut pas y subordonner la paix avec la Turquie. Il m'a parlé aussi de la nécessité de frapper l'opinion des Russes par la certitude de cette importante acquisition, et m'a paru avoir quelques craintes, si tel n'était pas le résultat du voyage de l'empereur Alexandre. On m'a plutôt laissé deviner ces craintes qu'on ne me les a montrées ; mais le sentiment qui perçait à chaque mot était celui de la défiance, défiance des événements, défiance aussi de nos intentions. C'est d'après cela qu'il mettait moins d'importance à l'article VI. Peu lui importe en effet, de quelle manière cet article prononce le consentement de la France aux acquisitions de la Russie, si l'article suivant permet à celle-ci d'agir et de marcher à son but. C'est encore pour cela qu'un délai indéterminé l'effraye davantage : il craint d'exposer à des chances un avantage qui lui paraît presque acquis dans ce moment. Il consentirait plutôt à un délai dont le terme serait fixé. Il veut que tout soit précis.

«Le vague des articles de Tilsit, dit-il, nous a fait trop de mal : une année a été perdue, et tel est encore l'unique résultat de notre alliance avec vous.»

«Cette obstination de M. de Romanzoff n'est pas le produit du moment. Elle tient à de longues réflexions qui n'ont

eu qu'un but, à une attente impatiemment supportée, enfin à l'opinion que dans le moment actuel rien ne peut s'opposer à l'exécution des vues de la Russie. Je désespère de la vaincre.

«Je suis avec respect, etc.

«Signé : *Champagny.*»

IV

Scrisoarea lui Napoleon adresată d-lui de Champagny în privința frazei adaose la art. VII din Convențiune.

1) Voici ce qu'écrivait Napoléon à M. de Champagny sur ce sujet.

«Toute la discussion ne peut donc tomber que sur la seule phrase ajoutée à l'article VII. Elle est cependant une conséquence immédiate de la démarche qui est faite ; car, si l'Angleterre est portée à entrer en négociation, il est évident que la nouvelle lui survenant qu'une puissance d'une masse aussi considérable que la Turquie entre dans ses intérêts, cela la rendra plus exigeante dans la négociation. A quoi bon lui rouvrir sans raison les ports de la Syrie, de l'Egypte, de l'Afrique, de la Morée ? Les comptoirs français seraient pillés, plusieurs milliers d'hommes emprisonnés et égorgés, le commerce interrompu ; et tout cela en pure perte pour la Russie. Et si la paix était faite entre la Russie et la Porte pendant que les négociations auront lieu avec l'Angleterre, ce serait un incident qui aurait plus d'inconvénients que d'avantages, puisque l'Angleterre verrait plus clair dans les affaires qui se sont traitées à Erfurt, et le traité fait avec la Porte lui ferait comprendre que les idées de partage sont éloignées et l'effrayerait moins. Tout porte donc à exécuter scrupuleusement l'article proposé.»

